

Год. V.
God.ДУБРОВНИК, 15. ОКТОБРА 1906.
DUBROVNIK, oktobraБр. 11.
Br.

† STEVAN SREMAC.*

U predvečje dvanaestog avgusta odjedared je svako srbinjsko srce sneveselila porazna vijest iz čarne Soko-Banje, javljajući nenaknadiv gubitak srpskoj knjizi, tragičnu smrt idealnog pripovjedača, nedostižnog humoriste i besmrtnog pisca »Ivkove slave« Stevana Sremca. Jedar kô kristalni humor njegovih umnih tvorevina, a pun ljubavi prema zemskom živovanju i prema nastranim, anahronističnim tipovima sadašnjice preminuo je, eto, taj istaknuti predstavnik novije beletristike suvremene Srbije nenadno, u neispisivim patnjama! S njime je legao u grob vrlo čestit i rijedak Srbin, nepomirljiv protivnik svakog provincijskog separatizma i vatren propagator ubjedljive nade u bolju srbinjsku budućnost. Kao gotovo pretjeran nacionalista znao je Sremac — taj tvorac osjećajnih ličnosti — u besprimjernom ciklusu pripovijedaka — od sitnijih popularno obradenih članaka iz istorije u „Bosanskoj Vili“, pa do poznijih biser-djela »Iz knjiga starostavnih« — razbuktati ponos i ljubav prema prvim počecima naše prošlosti. Blagotvorni utjecaj njegova djelovanja davno se je — poslije prvih mu radova — osjetio, a osjećaće ga, nema spora, i pozniji, pa i naj udaljeniji pasovi.

* * *

Pokojni Sremac rodio se je jedanaestog novembra g. 1855. u Senti kraj Tise, gdje je i osnovnu školu svršio. Poznije je prešao u Kraljevinu, i tu je, blagodareći očinskoj brizi drama-

* Spor. br. 8 „Srda“ od 31. avgusta o. g. str. 411.

tika Jovana Đorđevića, dokončao gimnazijske nauke i upisao se u filozofski fakultet biogradske Velike Škole. Kao slušalac filozofije učestvovao je u prvom i drugom ratu za nezavisnost, te kako je tom prilikom zavolio nove krajeve, netom je svršio nauke, otišao je za nastavnika u tek oslobođeni Niš. Patrijarhalni život Nišlija zanio je Sremca i mi tome zanosu moramo zahvaliti neprispodobiv biser naše novije beletristike — »Ivkovu slavu«. Nakon dvadeset godina nastavničkog rada u Nišu premjestiše Sremca u drugu beogradsku gimnasiju i tu je predavao sve do svoje smrti.

Stevan Sremac je bio vanredno plodan književnik. Svoju književničku karijeru počeo je u Nišu pod psevdonomom »Nišlija« i »Stevan Lenčanin«. Iza pojave »Ivkove slave«, koja mu je stekla ugledno mjesto uz Janka i Matavulja, Sremac je radio, tako reći, neumorno. Suradivao je u gotovo svijem književnjem listovima, a učestvovao je i u politici, pišući naročito u „Srpskoj Zastavi“. Pisao je često i u našem „Srdu“, on mu je bio jedan od naj vrednijih suradnika. Karakteristično je, da mu je prvi rad izašao izvan slobodne Srbije u „Bosanskoj Vili“, a i potonje djelo u našem listu! Sremac je namjeravao cijelu srpsku istoriju do Kosova obraditi u nizu pripovijedaka »Iz knjiga starostavnih«, ali je dokončao samo županijsko doba, nemilosna mu smrt ostalo spriječi. Šteta, vječita šteta, što ga tako jedra neumitni usud ote našoj knjizi, jer su se njegovi poštovaoci s pravom još mnogo čemu od njega nadali.

Njegovo miljenče „Srd“ odužuje se ovim skromnim riječima svetom spomenu besmrtnog Stevana Sremca, kličući mu s obala plavog Jadrana: Slava ti i hvala!

P.

ĐENEVRIJA.

Pilarska pripovijest

pok. Mata Vodopića.

(nastavak)

Uredio Dum Vice Medini. Čilipi.

V.

Čim se vraćаше Marijana kući, Marija Velika sakupi sve svoje dumnice u erkvu da pred prilikom Gospinom smole dio od Rozarija¹ na Marijaninu odluku. Moljahu pobožno, Marija prva, ine za njom. Kad počеше litanije, dumnice odgovarahu: »moli se za nju«. To bijaše nešto odveće; to je značilo njeku napornu nevolju, od koje dumne moljahu Gospu da oslobodi *nju*. Nu koja je ta »nju«, je li Marijana? Ne, er kada se ona odijeli od Marije Velike, ter joj reče: »nek ti je preporučena«, nije iskala za sebe molitvu, neg za drugoga nekoga — za koga? . . . lagahno, ne trčimo, puštajmo da Marijana uljeze u svoj dom od kud bijaše izašla, a mi je hajdemo iskat s druge strane.

U sred Đenevrije neka je kućica. Sa strane od ulice niska joj vrata. Na sred bedrenice su mala dva prozorića izvedena na krovu. Kroz kutnja vrata ulazi se ončas na pod, na komu ti s desna i s lijeva po jedna je sobica; u svakoj, kako i na podu što im služi za predsoblje, po jedan prozor što gleda u vrt pod kućom. U kraju uz bedrenicu od Ulice izvedene su ljestve; jedne vode u potkuplje² gdje je kuhinja, druge pod pōd u dōnji stan, gdje su također dvije sobice u dva kraja, a u srijedi mala dvoranica s vratima na vrt. Vrt je dugačak, ako i ne širok, obgrađen visokijem zidom. U dnu mu vrata, kroz koja vidjeli smo izaći Marijanu, kada je potrčala na Danče, i opeta uljesti, kada se je vratila. Kućica je čista, pokućstvo uše-sno,³ sve na svome mjestu. Na prozorima bijeli zastori, rekō bi

sad ispod utije,⁴ na dvoje razdijeljeni i u gibove složeni, i skupljeni svilenom šitkovom vrpcom s obje strane prozorskih dvëri. Ulašcu s ulice na lijevoj sobica je, tako zvana sobica »od posjeda«;⁵ u njoj stôčići prosti ali novi; u srijedi mali dušek, pred njime trpezica; uza zid prama vratima sobice sandučić poveći iznad koga visi zrcalo i njeke slike o zidu. Na sandučiću poredene čašice od kafe i po koja rijetkost morskoga ploda, među kojijem jedna lijepa jašprina,* usadena u jednoj vrpici raznijeh morskijeh kamenica, i sve to pokriveno tankijem prozračnijem veokom od svilenice, da brani od kutnje prašine. U sobici na lijevoj dvije su postelje, jedna je prazna i načinjena, u drugoj leži čeljade. Kod prozora trpezica pokrivena zelenom svitom, na njoj naprski, nôžice, klupčići konca i pamuka, pôstava iskrojena, iglicâ šićijeh i glavičatijeh zabodenijeh u malijem tundelicam, a za trpezicom sjedi Marijana i gasta⁶ prsi jedne muške košulje. Sad je već vidimo kakva je. Trideset i pet godina premetla je, stasa je visoka, tankovita; obraza prôduga, oči i kosâ crnijeh, nosa ošiljasta, usni podebljijeh i na kraju zavintijeh, pomasti zagasite. Sve skupa ne bijaše grubo, da bijaše mladić, ali godišta zabrazdiše, a uza njih neka zlovoljnost i tajna pečal pomrsiše ono malo ljepote, dižući joj bje-guće crte, a ostavljajući ozbiljnost lica, bikla nevoljam varavoga svijeta.

Gastala je košulju, ali kad ter kad poglêdala je na postelju gdje je čeljade ležalo, a to bješe joj sestra Jele. Njoj su dvadeset i dvije godine, nalikuje sestri u stasu i ertama lica, ali lijepa i puno lijepa, bolje po nju da je manje! Lice joj malo prôdugo, bijelo, oči modre kako slavjansko nebo, usta prerezana sa malo napregnutijem crvenijem usnama, nos što vele grčki, brada zaobljena, obrve na tanko savite, rekao bi kistom potegnute, kosa obilna, duga, plavo-smeda. Za što leži? — nemoćna je; koja joj bolest? — to tajnost, ne znaju ini razmi ona i sestra joj.

Ovo su dvije kéeri Marina N. pomorca, preminula odavna, kako i žena mu Slave, koja ga je nakon malo godišta slijedila

* *Jašprina* rast morski, kako bus koralja, nu nije koralj. Riba se okolo Cavtata i u dubini ispod Konavoskijeh Stijena. (Op. pisca).

pod ploču. Ostadoše ove dvije i brat im Miho treći, sirotice, Jele na dvanaestoj a Miho na šesnaestoj godini. Marijana kô naj starija zauzme upravljanjem kuće, i na neki način bijaše na mjesto roditelja Jeli i Mihi, te štedeći ono malo preostala očinstva, s brižljivosti oko rabote muškoga bijeloga platna i veziva ženskijeh ubručića, skutića, košuljica — naprave u ono doba veoma obljubljene — održa se dobro. Nakon dovršenijeh nauka u dubrovačkoj ženskoj učionici spremi brata Miha na more, a sestru nešto kod pilarskijeh meštrinja,* nešto kod sebe uporavi švenju i vezivu tako, da je to dvoje već njoj ruku davalo i pomagalo je u njezinoj prometnoj raboti.

Tijem načinom trajali su neka godišta. Rabotom i plodom vrta hranili su se i odijevali, a kad brat s mora počne po što-god kanivati,⁷ u njihovoj kućici pojavi se prosto i malo, ali zadovoljno dobrostanje, tako da mogahu prosto i skladno⁸ preživjeti. Radi njezina valjanstva Marijanu bješe zaželio neki pilarski mladač i preko susjedâ premetnuo riječi, pak i do nje same dopro, ali ona se osvrćala na sestru još nedoraslu i na brata, u koje bijaše čudnovato zaljubljena, i misleći da: ili ona otišla k mužu, ili muž došao k njoj, svakako po Jelu ne dobro; za tim ako popanu djeca, ako se muž prevrne u nevaljaštinu i lotričinu, da ga žena hrani i odijeva (kako se često dogodi, kad je žena obrtnija od čovjeka), tada jedno za drugim ono malo bića, kućica, pak svi u vrpu na gomilu bez išta, a brat i Jele na sred puta. Te je misli žignu, i stavivši sve na cjedilo, zahvali mladaču, a odluči živjeti neudata na svojijem rukama i bavit se jedino o sebi i njima, a ne razbijat glavu o muža i djecu.

Pregorenje veliko to bijaše u mladici na dvadeset i petoj godini, sirotnoj bez oca i matere i usilovanoj živjeti o svojoj radnji. Rijetko je, ali se objavi kad i kad na svijetu, i kad zaglavi sretnijem uspjehom, ne žali neg blagoslivlja ona koja ga

* *Meštrinja* u Dubrovniku znači naučiteljica ženske djece, koja uz švenje i vezivo i ine ženske rabote, uči ih molitvu i po što-god štiti i pisati. Tijem putem vas stari narastaj Dubrovkinja bijaše odgojen, i vjeruj mi da, ako ne bijahu ondašnje kô sadanje djevojčice prosvijetljene i vješte „glasoviru“ i stranijem jezicima, ali bijahu dosta više kutnjice i duha starijeh Dubrovkinja. (Op. pisca).

je učinila: ali ako pregori sebe, a onoga za koga je samu sebe pregorjela, ne spasi, tada? . . . eh tada je ljuta rana u sred srca do smrti zakopana; tada ako i ne kune samu sebe, ali joj omrzne život, da je radija svojoj smrti, neg da gleda neprestano pred očima sve svoje nade isčeznule u teškijem posljedicam; koje da ubjegne uprav bješe samu sebe pregorjela. Ali, kako vele naše Pilarice da je »svijet ko bi rijet«; pak, kad bi kogod znao gdje će vrat ulomit, ne bi nikadar tudar prolazio; za to i tužna Marijana, da je znala što će dočekati, slobodno bila bi se drukčije vladala.

Ona je sebe najviše pregorjela radi sestre, kojoj tada bijaše četrnaest godina, i sve išaše po žici, dok navrši osamnaestu. Narekao sam malo prije da Jele bijaše lijepa, tako da ne. Nje uzorna ljepota ne mogaše sveder boraviti pod odrinjom domaćege vrta. U svetac trijeba je poći do crkve; gdjegod, ako i u rijetko, prošetat se do vrh Pilâ ili do Boninova. Sramota je opet biti samoživac. Susjeda dođe u tebe, a kako ti nećeš otići do nje? Pokladi su u susjedstvu, u skladnoj kući dakako skupi se pobliznja mladež, dobavi se ili Santoro ili Samaliko⁹ da pogungi, pozovu se djevojčice pa da se potanca: Povirusa, Zvrk, Rûsa, Manferina* i t. d. nije moguće ne otići, er reći će ili da si divlja ili da ti „ne konvenja“.** Tuda i Jele sa sestrom nahodila se je, skladno i pošteno sveder, niko da bi joj rekao: crno ti oko u glavi;*** a paka prije ponoća doma.

Ali što? — to bijahu počeci, er tude nastane ćutkanje: — Jes' vidio Jelu Marinovu? Što ti se čini? Bõme je lijepa! Lijepa kò sunce! A jes' vidio kako tanca? Obrnula bi se na igli! Kako se lijepo nosi! Blago onome čigova bude! . . . i ti-suću inijeh praznogovorenja, koja kad stanu šušcati oko ušî plahe djevojčice, lasno joj razbole glavu, a pomute srce, ter ako nema oštre sutuke, dotjeraju na puzljivu strmen pokvarenja.

Tako se zbilo i s našom mladahnom Jelom; ali ne spiješimo dogadaje.

* Imena raznijeh plesova onoga doba u Dubrovniku.

** Ne pristoji.

*** Da se reče komu god da je bez prijekora i najmanjega, običaj je Dubrovčanima služiti se izrekom: „Ni crno mu oko u glavi“.

VI.

Ljubi, dušo, ko te ljubi,
 Ljubljenoj se predaj sreći,
 Er ko ludo ljubav gubi
 U vijeke je neće steći!

Tran la la lera, tran la la
 U vijeke je neće steći!

Ovom pjesmicom razlijegao se je mali zaton Kolorine oko ponoća neke noći pred Tomin-dan. Noć pomukla, er oblak jednak i gust zastire mjesečnu svjetlost; tiha onom zimskom tišinom, koja sluti na snijeg. More istom se čuje prelijevati malijem valom po žalu i stijenama svaljenijem u onaj zaton sa osovljenijeh hridi Danačâ i Vješalâ, koje natkapljene sa zapadne strane kako Lovrijenčev kuk s istočne, činjahu svu onu morsku provalu tako mračnu, da kada ne bi bilo onoga glasa, koji se ljuvenom pjesmom razlijegao iz one dubine, žas bi te ophitila, zagleda li ti se u nju.

Na jedan kamenomet od kuta Kolorine sa strane Lovrijenca zja u moru pećina. Na ušću joj proteže se kuk, koji dijeleći je u dvoje napravlja od tud i od ovud dvoje vratâ, kroz koja kada juževina razdraži onaj mali zaton, more buca kroz jedna a izdušuje kroz druga. Od tuda onome kuku ime *Puhalo*, zgodan preko ljeta djeci da s njega kako njorci na glavu u more skaču; a preko noći ribarima da ribaju na udicu. Na vrh Puhala sjedi momče. Kod njega ribarski košice, u ruci mu trst. Riba, i valja da mu nema nekoga lova, er često pripijeva sad ovu sad onu pjesmicu. Mrak brani da se razvidi ko je momče, nu po glasu i pjevanju Pilar je, vješt Puhalu i njegovu pristupištu; slobodan, kad sâm u onoj provali, pred onom pećinom i s onakijem mrakom riba i pjeva, kô da je na svomu stanu. Nakon pjesmice koju smo ga pjevat čuli, bješe istegô povećega lumbraka.* Smakne ga s udice, vrgne u košice, natakne mamu, i mahne trsti s gornje strane Puhala -- kad učini mu se kô da ga je neko po imenu zazvao. Pogleda nada se pūt nekijeh kućica, kojijeh krov virio je na more iznad samijeh žala Kolorine,

* Vrst ribe.

napenje uho, osluhne, ali ne videći ni čujući išta, cijeni da mu se pričulo, ter prebaci iznova trsti i zapjeva :

Slavičice mala,
Svakom pokoj dala ;
A meni junaku
Tri tuge zadala.

Tran, la, la,

ne dovrši pripjev, er bistro iznad sebe začu glas koji tiho ve-
ljaše : Pero ! o Pero !

— Hm ! ovo je uprav, reče sam sobom, pa brienuto od-
javi se :

— Ko me zove ?

— Ja sam, Pero ; potreba mi je od tebe — slijedi isti glas
s istoga mjesta.

— Ti si Ustavi se malo, kô da prebire po pameti čiji
bi mogao biti onaj glas ; pak na jedan put izdignuvši trst iz
mora, slijedi :

— Jesi li ti to, Marijano ?

— Jesam.

— Što ćeš ?

— Prije nego otideš doma, dodi u mene, ostavit ću ti
dôna vrata na špagu.*

— Hoću li ončas ?

— Što možeš prije, er si mi od potrebe.

— Evo me o ! nek skupim *kalamuču*** i prigazim.

Glasa koji s njim govoraše već nestade, a i Pero umukne,
nit pjeva nit romoni, nego jedino što pamet razbija : čemu
Marijana dode ga tražiti u ono gluho doba ? Brže bolje omota
žicu s udicom oko trsti, uzmakne gaće do više koljenâ, uzme
košičić s uhićenijem ribama, stavi u nj crevlje, pak lagahno
sađe na lijevo s Puhala, zagazi u more, te od kamena do ka-
mena ko da ima svijetnjak pred sobom, dogazi na žal, nazuje
crevlje, pak putem sebi poznatijem uspenje se na Kolorinu i

* *Špag* — debela žica koja vezana za štenac od vratâ, a kroz rupu vanka
pruvena služi obično po vrtaljskim vratima našijem, da ih čeljade može
s dvora otvoriti, a da ne dozivlje kutnje. — (Op. pisca).

** Od *calamus*, tako obično u Dubrovniku nazvana ribarska trst.

pravo udre na vrata zabilježena, potegne žicu, otvori ih i uljeze u vrt k Marijani, koja ga čekaše za pritvorenijem kutnijem vratima.

Nu prije neg se sastane s Marijanom, da se s njime malo upoznamo.

Momče ovo po godištima djetetina, er istom prevalilo šesnaesto ljetu, po stasu junačić, osmičasto i dobro nareslo, čvrstijeh rukû, lakijeh nogû, obrtno, živo živo. Ispod gustijeh obrva sijevala mu dva crna oka, vrlo propitljiva i nesklonjiva pred naj oštrijim pogledom. Kratak mu i mrk obraz, malahan i ošljast nos završuju njegovu sliku, koja sve skupa, ako i bilježaše neku hitrinu, bezočnost i lukavštinu, nije te ipak odbijala, nego prisvajala. Bijaše odjeven na siromašku, u gaćam starijem i okrpelijem od *bordeta**, izpod kojijeh okolo škļjanakâ provirile su druge još lošije. Od istoga tkiva mu je i koret, ili što u Dubrovniku obično nazivljemo »daketa«; opršnjak od modre domaće raše, ispod koga vidjela se vunena spletenica. Čičaste mu i plavaste kose prekrivala je svitna kapa s kožnijem načecokom, po običaju pilarske djece, a ogrnut bijaše ovećijem čoečkim koretom (može bit pokojnoga mu oca), da se zaštiti od zime i mokrine. Na svrhu ime mu je Pero, prezime Đoka, sin matere udovice s prebivanjem u Pilam.

Sa svijem ovijem opisanjem, moj mili štioče, ti poznaš samo lik Pera Đoke, nu ne znaš ni ko je ni što je, ali kad ti budem dodao da je on neki *fini dubrovački lero* ... ne od onijeh, koje danas neprikladno tijem imenom nazivljemo (od kojijeh krsti se ako Boga znadeš!), već *Lero* one vrste kojoj danas trag se izgubio, a nazad pedeset godišta još gdje koji nahodio se je.

Današnji naši »leri«, nesrećnijeh roditelja nesretniji porod, izmet su grajskijeh ulica: još u tracima** pokvareni, i prije su zlu obikli, nego su ga spoznali. Za to istom se nogû dobave i preko praga domaćeoga stupe, svoji ih ohaju, a oni se svojijeh zaborave, i rastuci u razuzdanoj slobodi bez ijednoga načela

* *Bordet*, tkivo dubrovačko od maveza (bumbaka), kome je osnova bijela a potka modra. Najbolje je lopudsko. (Op. pisca.)

** U tracima — kaže se o djetetu, koje se još nije pustilo hodit, te ga u trakovima vode dok se nauči.

pobožnosti i uljudnosti, prije neg navršē desetū godinu, postaju psovaoci, zakidači, zavadnici, lupeži, skitači, kojijem se ne zna pribitak; u jednu riječ bič i otrov onijeh među kojijem živu. Ovaki u prijašnja doba ne nazivahu se »leri«, nego »fuštari«, ili nekijem pogrdnijem imenima, koje ne pristoji spomenuti, er im je korijen u nečisti.

»Lero« pravi dubrovački neka je vrst momčadi, kojoj nakon propada stare dubrovačke vlade, malo po malo trag se gubio, er promjena i izopačenost vremena ucijepiše nam navrt ovijeh sramotnijeh današnjijeh. On je između zla i dobra, između raspuštenosti i ustegnuća, veće lukav nego zao, veće vragomet nego izopačen. Dôma ima, roditelje poznaje i na svoj način ljubi; samovoljan i poslušān, idi s njime na lijepe, skočiće za te u oganj; išteš li inad, skrojiće ti štogod, da ni vrag s maslom ne bi pokušao. Danas ga vidiš gdje pobožno s voštanicom u ruci prati Presvetoga, kad se nosi umirućijem; sutra ometa sprovod kakva god Źudjela, tražeći naćin kako bi promlatio ispod mrtvaćkoga odra s jedne strane na drugu. Je li uzeo koga god „pod svijeću“, a ovaj se srđi, jaoh njemu! ne dadu mu noga razvesti, natjeraće ga do mahnitosti; ne srđi li se, tad *lero* ne haje za nj. Obrtan, dosjetljiv, vješt svakomu i naj skrovnijemu klanecu, uspeće se kuda srna jedva bi dotegla; na suhu živ kô pregalj, u moru plivać kô riba.

U doba ove povijesti naš Pero bijaše jedan otražak ove vrste danas izgubljene. Susjed Marijanin, koja ga je djetetom često obranila od materinijeh bata i pomakla mu laćnu kakav komadić od svoga objeda, bješe joj se od nejaka tako privrgao, da je njoj i Jeli poslušniji bio neg samijem svojijem rodenijem sestrama, Artemisiji i Kati. U nekijem svojijem nevoljicam Marijana bješe pokušala iskrenost Perovu, poznala je da se u nj mogaše pouzdat kako u brata, pa za to i sada bješe ga zovnula da bi je u nećemu pomogao.

Stupivši Pero u vrt, na zdraćak svjetlosti te se pružaše iz kuće na šetnjicu, vidje da su oćskrinuta kutnja vrata; zapne ona od vrta, položi svoju trst uza zid na zemlju, i stupivši u dvoranicu gdje ćekaše Marijana:

— Evo me!... bješe prva riječ, pak se ustavi, er buduć sagledao na zdrak svijeeće lice njezino, prevrže začeti govor u brižljivi upit:

— Prije išta reci mi što ti je? Što si tako blijeda i jedna? Što se dogodilo, kaži brzo!

— Dragi Pero — odjavi ona s uzdahom — mnogo pitaš i na sve ne mogu ti odgovorit. Jadna sam i tužna, znaš i sam, odavna s Jele. Dalje ne išti, er ne mogu ti ništa pripovidjet.

— A što mi ne možeš pripovidjet, što ja ne znam?

— Što ti znaš? presiječe živahno Marijana.

— Ništa!... što i ti!... slijedi hladno Pero. Jesam li ti ja mnogo puta spomenuo da onega vražijega gospara ne puštavaš vele u kuću? A ti, ma tako, ma ovako, sada su ti bile košulje, sad gaćice, sad jedna fatiga,* sad druga, pa ste doradili što ste doradili.

— Ma što smo doradili, moj dragi Pero? Eto, od kad se Jele razboljela, oni nije bio u nas nego dva put.

— Što si ti vidjela, a što nijesi?

— Kako veliš?

— Tako.

— Ma što tako?

— Oh, Bože moj!... zovu li me lero?... to ti je dosta.

— Pa što er te zovu lero?

— Znaš li mu pjesmicu?

„Jes' me čula, mila moma,
Kad ne bude majke doma,
Doć' ću tebi u pohod.“

— Što govoriš, Pero!... nemoj...

— Pss... polako, nemoj da čuje! — i pokaže prstom uzgori naznačujući Jelu.

— Nema tega pss...! ti si nešto hotio rijet.

— Što si ti razumjela, to sam i iskô.

Marijana pozna mu ćud, za to tihijom riječi preuže:

— Potreba mi je velika da me odvezeš s barčicom ovdi iz Kolorine do za Lovrijenac, i to sada, er priko dan ne ću.

* ženska radnja.

Pogleda je Pero onijem svojijem oštrijem okom, pak kô šaljivo :

— Znaš li što govoriš? — upita je; i brojeći na prste: Sad — s barćicom do za Lovrijenac — i da niko ne vidi: to se noćas ne može nikako.

— Ajmeh! što si reko? za što ne ćeš?

— Nijesam ti rekô da ne ću, nego da se noćas ne može. Znaš da je barka Đurmanova u Pilam. Dok stignem, uzmem je, privezem se u Kolorinu, he, hee... gje smo? Čebedžije su već došli u kućarice, stali raditi, iznosit vani bijelje: dakle ne može a da nas kogod ne vidi, a ti to ne ćeš.

— Da što ću sada, jadnom meni!... kad ću... Ne do-reće što, er joj se smute oči i polete dvije suze niz obraz.

— Hi, hi, hi, ala plači, pa ću i ja prama tebi. Dà, ostavimo suza, a govorimo svijesno. To će sutra do ponoća Pero sve akomodat.* Ti me dočekaj na dno skalina** pod Lučinom kućaricom u glavu na ponoća, a za drugo ne misli.

Skupi ruke Marijana na trpezu kod koje je sidjela i naslonivši čelo na dlane reče sama u sebi, al ne tako tiho da „lerovo“ uho nije dočulo :

— Što ću jedna do sutra!... kud ću s onijem...

Pero pristupi i dotaknuvši je prstom reče joj pouzdano :

— Marijano! ti znaš da bih ja za te i za Jelu s Vješalâ u more skočio. Noćaske nije moguće, kako ti hoćeš. Za to reci mi, mogu li ja za te odvesti za Lovrijenac i učinit što si ti imala učinit.

— Što, što? što sam ja imala učinit? zaspe Marijana ustajući iza trpeze.

Pero, a da joj išta ne odgovori, zažme oči i otrese glavu, puhajući ustima kako čeljade, kad mu se što dosadi.

— Ma ne opuhivaj, nego reci mi, što sam ja imala učinit?

— Ne drpi me za jezik!... Vidiš onu ribu u košicu, ona ne govori ništa. Pero taki je, kad hoće. Ja ti govorim za tvoje bolje, i da si mirnija. Mogu li, ne mogu li? Promisli, pa ako

* uredit, načinit.

** Stepeni.

Y
H
И
B
E
P
З
И
T
E
T
C
K
A
B
И
B
Л
И
O
T
E
K
A

mogu, spediškaj* me ončas, er ako tu budeš sa mnom misterijat,** non faremo niente*** nočas ni ti ni ja.

Marijana za svaki drugi posao bila bi se pouzdala u Pera kako sama u se, ali za ovaj ne htje. Za to učini glavom znak da ne, i priloži :

— Da je posô jedino moj, mogô bi. Moj nije — ne možeš. Nek bude sutra, kako si rekô na ponoća.

Pero uzdižuć ruku zavapi i uzdahnu :

— *Ad te autem suspiramus!* Slava Bogu, da smo više finuli,**** erbo sam sãn.

Sutra, i hõmo!

Uzme svoj košice s trpeze, izvadi neke ribice, pruži ih Marijani :

— Sutra je petak; učini malo pòpare, dobre su i dobra noć. Razdijele se.

Sutra na ponoća Marijana dočekala je Pera na određenomu mjestu. Odvezoše se do za Lovrijenac. Kad bijahu na najvišoj dubini spusti ona nešto u more, koje se rastvori i proždre tajnu, a da niko ne vidi ni čuje.

(nastaviće se)

* otpravi.

** tajati.

*** Ne ćemo učinit ništa.

**** svršili.

¹ Rozario je niz od pet, deset i petnaest *Očenaša* i deset puta toliko *Zdrava Marija*, od kojih svaka deseta završuje sa *Slava Ocu*. Svaki ovaj niz od 5, 10 ili 15 zove se *Koljenac*.

² Znači prostor pod krovom : potkrovlje. *Coppi* ital. znači : *crijepovi*.

³ Od ital. *sesto*, znači : ljepušan, uredan.

⁴ Gladilica za gladčanje bijelog rublja.

⁵ Gdje se primaju posjete.

⁶ Šije tako da šavak ostaje neprekidan s lisca i naopačke.

⁷ Davati na kaplje.

⁸ Znači : pošteno i uljudno i uredno u svakom smislu.

⁹ To su bili dubrovački muzikanti.

В А С И Љ .

Пише **Валентије Чипико**. Стари код Трогира.

Пред зору рано запалио је малу свјетиљку, што је пред једном иконом поврх стола стајала. Она не ће да одмах гори, пуцка, стијењ јој се смрзнуо. Слаба се свјетлост просу около, па тек освјетљује поцрњеле зидове. Низ чађав камен пробијају капљице и одблијескују се, кад их свјетлост јаче захвати. Влажна зима продире до у кости. Свјетлост допре и до двоје дјеце, што леже у стару кревету. Покривена су отрцаним огрњачем, а главе им тек вире. Приљубило се животом једно другоме, да их дјетињи врућ дах грије.

Васиљ повири на врата. Груди му се бијеле; преко ноћи пао је снијег. Цик у зору метачи морали су чистити улице, а и он је тај посао већ од неколико времена обављао. Сталне службе није могао никако добити. Оженио се пред четири године; има двоје дјеце, двоје мушкараца. Чим је устао из кревета, прекрстио се, није се Богу помолио, јер се тресао од студени и цвокотао зубима. Гд камен остинуо, а кроз прозорчић гвоздених решетака обљепљен папиром продире удар студене зимње зоре. Пахуљице снијега увлаче се силом кроз поцијепана врата и види се како лијетају испред тог прозорчића.

Свјетлост јача је и освоји помало, па обасја љепушну и младу жену. Блиједа је, окошчата и слаба, али њу још младост носи. Пробудила се већ давно и жалосно пази на свог мужа, који је по тој тешкој зими, а да се ничим не окријепи, морао да иде на посао.

Старије се дијете промешкољи, открије и врисне. Млађе отвори очи тражећ мајку, па и оно заплаче. Дијете од синоћ није саснуло. Жена сиће са своје постеље и дршћућ легне

међ дјецу. Млађе се умири, бијаше живо прихватио и већ задњу кап саснуо, а старије она стаде лијепим ријечима тјешити.

— Зар нема ни комада дрва, Марто!

— Нема, Васо.

— Свиће, идем на посао. Када се опремим, донијећу залогај теби и дјечи. Донијећу и дрва.

— Иди, Васо, донеси. Гладни смо.

Узме са постеље капут, с којим се он и жена по ноћи покривао и отвори чврсто врата. Вихор дуну и замете снијегом чак у собу. Дјеца се препала па наново вриснуше. Марта их тјеши обећавајући:

— Донијеће отац. — На пољу је зима. Васиљ се заметнуо лопатом преко рамена, на ногама су му старе опанке и старе раздрпане трлике. Снијег пробија кроз те отранчине и хвата до гола. Капут је истрошен, излизан. Вунена длака опала и остало оштро недлакаво. И кошуља излизана, раздрпана. Лед га пробије од ногу до врх главе. Дршће.

На чошку улице угледа свјетлост; обрадује јој се. Биће да Јово већ отворио дућан. Помисли: Само да ми још чашицу на вересију даде. Зарадићу, исплатићу. А када ће зарадит? Има неколико времена, не може да нађе зараде. Одбијају га. Неко некому помаже, а њему нико, и осјећа се туђ у овоме граду.

— Добро јутро, газда Јово — назове кад улезе у дућан.

— Бог дао!

— Зима...

— Да зима...

— Газда! ако Бога знаш, још једну на вересију — промуца чисто оживљујућ се и надода:

— Смрзнуо сам се на овом леду.

— Хм, хм, још једну. Памти, ово ти је код мене задња на брк.

Испио је, благослива и изиде. Сада ће на посао. Мрвичак се повратио. Захвати лопатом и удара. Граби и баца снијег на страну. Набија њпе и посао му за руком иде.

— Бог зна и за звијер у гори. Ни лист с горе без његове воље не пада.

— Не може да схвати. Зар је он још нешто мање, него лист у гори. Што је дакле он? За њим ето и друга му Марка на радњу.

— О Васо! — јави му се.

— Марко и ти дошд. Добро ти јутро!

— Није баш добро. Зима је.

— Што те брига, Марко. Сам си. Не бринеш се за никога, али мени... е!

— Свак има свој криж.

— Ја носим четири. Тешка су; али која се корист тужити!

И ушути. Даље је лопатом лупао и снијег грнуо. Помодрио од леда, око брка смрзава се, он пушта и не таре се; нема махраме, јер са оно комад крпе подвезао се испод подбратка да заклони од зиме уши. Трпи и ћути.

— Васо — јави се Марко — ти си чудноват.

— Зашто?

— Вазда мучиш. Не ћеш ни с пријатељем да говориш.

— Чему?

— Ала, брате, још није сав свијет пропао.

— Свијет је свијет; али јао ономе кога моја западе.

— Бог ће дати боље.

И он је тако мислио. Помоћи ће напоскон и њему. Зашто сваки дан горе? Зашто га је створио?

Рекао је: »У зноју своме стећи ћеш крух свој.« Он би се крвљу знојио. Он би радио само да преживи. Али како! Да је бар сваки дан и овако! Ова лопата његова ето му данас помаже. Туче, купи, грне, млати, набија за комад насушена хљеба, а да је бар сам... Од јуче у његовој кући није ватраложена. Газдарица тражи најам. Једна жена и оно двоје дјече! од леда и глада скапавају. Млађе ће јој и крв исисати; дијете зар разумије биједу? Радио би, руке би поломио, само да им мало дрва и круха донесе. Сиромах се родио. Протура се од немила до недрага, жељан увијек за радом и свуда поштено прошао.

Бог види свачије јаде. Види ли његове? Писано стоји: »Обрати се њему и не бој се«, а и даље се каже: Устрпљен, спасен. Да, ема...

Подигне главу према оловасту небу и уздахне...

— Ах дошло је до грла, Марко!

— Е Васо, знам!

— Кому да се обратим?

Издрпан сам — и погледа на се — та грсти ми се. — Ако што приштеди, потроши на њу, нека је она бар одјевена, кад не могу бити обоје. И тјешо се до сада вјером, није сумњао. И уфа — али која корист? Оно ће троје за цијело од глада и леда погинути. Па прионе јаче к послу. Треба чистити за господу, а ако се замјери градоначелнику, изгубиће и то посла. И гомила снијега стрши све више и више и наоколо над собом и под собом и у души само лед... Да у Јова тражи вересију, не ће му дати, у начелника да моли унапријед, није му на крај памети, та већ му је дао. И забринуо се и намрштеним челом ради даље.

— Нема већ наде, Марко! — једва изговори.

Марко га погледа, па као смилу му се и изусти:

— Ајде, ја ћу платит вино, кад свршимо.

— Не тражим вина, Марко. Узајми, ако ти притиче.

— Не могу, Васо, немам.

— Да, имаш право. Што је теби до моје невоље! Чељаде је слично чељадету. Да сам и ја на твоје мјесту, био бих ко и ти. Каже се: »Љуби искрњег свога ко себе истога.« Ема видиш да се треба и божјим ријечима чудити. Свак мисли за себе. Зашто би те срце бољело за мојима! Они су теби ништа. Не замјерам; ти си сиромас, а да си богатији, не би ми ни чашицу понудио, коју ми мало прије обећа.

— Данас си, Васо, особит!

— Додијало. Овако се више не да... Ми ћемо страдати. А што ће бити онамо, Марко?

— Камо?

— На другом свијету!

— Вјеруј, Васо!

— Вјерујем. Да вјерујем! Збогом!

Они се растадоше. Кренуо је десном улицом. На путу нападоше га још црње мисли. Како ће да се врати кући? »Блажени који вјерују, јер је њихово краљевство небеско.« А то је сврха овог несретног живота! Он ће још вјеровати. Тако је. Тако мора да буде. Он ће радо и умријети, помисли

— и у исти час протрне — А оно троје? Зар оно двоје дје-
чице, да већ траже краљевство небеско? А од ње се дијелити?
Не може, он је љуби. — О, без ње нема ни краљевства не-
беског!...

Кроз облаке помоли се ждрака сунца. Снијег је већ
ноћу престао и још преко дана разведриће. Пробуди се опет
нада у њему. Да се утекне котарској области? Не, не ће му
ускратити комад хљеба и мало дрва.

Оде тамо.

На њоку улице врвио разноврсни народ. Слуге и слу-
шкиње носе на рукама плетене кошарице. Улазе и излазе из
дућана са топлим крухом. Шале се и добацавају једно дру-
гом по коју и крупну. На улици снијега и грудаци се.

Он се часком заустави. Гледа, би ли или не напријед.
Једна грудa захвати младо дјевојче, које је у кошарици крух
за своје господаре носила. Стресе се и паде јој кошара на
земљу. Он јој помогне. Дигне кошарицу и преда дјевојци.
Комадић хљеба, баш онај надокнадиви, излети из кошаре.
Смилујућим гласом затражи тај залогај од ње.

— Дај ми га, гладан сам.

— А, гладан си! Крикне неко врагуљасто момче и на-
вали на њега снијегом. У исти мах обори се цијела чета.

Он ни макац. Само из очију искачу искре љутог бијеса
и зар би се био оборио на њих, да се један стражар не уми-
јеша и избави га од грђега зла.

Погледа чувара, захвали му погледом и настави, као
да ништа ни било није. На вратима котарске области накри-
вљеном царском капом стајао ђ. к. послужник. По рукама
преврћао неке карте и подкашто зове именом по којег сељака,
што пред вратима чека на позив.

Приближивши му се умиљато скиде капу и упре очима
у њега.

— А што ће тај сада?

— Господине, молим, бих ли смио пред госп. *Циркула*?*

— Ти тако гњусан, одрпан, шта мислиш?

— Невоља, дјеца, жена, глад, неправница...

* Предстојника.

— Па што је за све то господину стало? Носи се што брже можеш, јер ћеш још и у бутурницу.

— Смилујте се, не може се даље...

— Доста, доста!

Расрђен послужник окрене главу и прослиједи свој посао напријед, а да више на њега и не пази.

Пред очима му се смркну, опет ништа! Како ће сада? Тешка туга обухвати му срце. Још држи капу у руци и не зна камо ће.

— Не идеш још?

Скоро ће подне. Хоће ли својим? А што би ишао, кад нема ништа да им однесе! Па се врати... Код главне цркве управ служила се служба божја. Повири на врата; црква празна је и хладна. Би ли или не унутра? Ако га и од тамо истјерају? Раздрпан је, гњусан је. Смисли се и улегне. У тај час приказивало се св. тијело и крв. Клекне. Вруће се моли. Туче се рукама у прса. Помози! Боже, помози! Свршило. Изиде брзо. На вратима паде му нешто у памет, чека...

— Поштовани оче! молим милостињу — рече изненада свештенику што излазаше.

— Рекао сам да ме се не ишчекује на вратима — одговори, гледајућ да буде миран. Дођи сутра кући, удијелићу што могу.

— Гладан сам!

Залуду. Свештеник оде не бринући се даље. Он бесвјесно прослиједи. Ето га и пред вратима своје куће. Чује черетање дјецe и миловање сироте мајке. Отвори нагло и улегне.

— Нема!

— Баш ништа?

— Ништа, Марто!

— Ах...

Поништен сједи.

— Обратио сам се и на старјешине, али све узалуд.

— Ни мало дрва!

— Ништа. Снијег је замео. Мислио сам што по путу скупити, а нема.

— Што сада? Речено је: »Вјеруј, не здвајај и не ћеш погинути. Вјерујеш ли још, Марто?

— Вјерујем...

— Зар још?

— Васо!

— Што?

— Зар сумњаш? Ето за то нас је Бог педепсао. О, куку мени!

— Нијесам сумњао. Вјеровао сам и вјерујем. Оженио сам се у нај бољој вјери. Ти си ми срећа била. Мучио се, настојао, изгледно по божју живио. То све сама знадеш. А све залуду. Зар морам још даље вјеровати? Ја ћу вјеровати, али за...

— Није, није тако. Покај се, Васо! Ради наше дјеце покај се. Није тако!

— Имаш право, Марто! Боже, прости ми!

— Прости му, Дјевице! Јад га је преузео. Опрости му, не зна што ради. Он вјерује.

И жена склопљених руку паде ничице пред икону. До ње клекне и Васо, али не може да моли... Страховита сумња тражи нешто у души!... мори га. И дјеца престадоше плакати, а жена још моли. Васиља мори још увијек сумња! једнако као да му се нека свјетлост губи из душе, и наступа мрак, тама, што ли?... и у мах догори жижак под иконом и свјетлост треперећ у задњим трајајима утрну се.

ZVONO I KIPOVI „ZVONIKA“ U DUBROVNIKU.¹

B. Kosić. Dubrovnik.

II.

Za ovoga umjetnika se i lijevaoca majstora Batistu, Giovan-Battista della Tolle ili de le Tolle, držaše da je rodom s Raba (Arbe), ali se sada ne slaže svak s tim mišljenjem, kraj svega *Arbensis* u natpisu na »Gušterici« (v. dalje), jer neki misle, da je on mogao biti Talijanac, sudeći po prezimenu. Bilo kako bilo, ovaj se valjani umjetnik za stalno izučil u Italiji i po svoj prilici u Rimu kod glasovitih umjetnika preporoda, što nam očito kažu i njegove radnje.

Stupi u Dubrovnik u službu republike 1504. godine kao lijevalac topova, zvona i t. d. sa 8 dukata mjesečne plate, naslijedujući majstora Paris-a pok. Šimuna „di Santa-Croce“ čigovim radnjama senat ne bijaše zadovoljan. Isprva je senat imao slabo povjerenje i u Batistu, možda za to što se bješe prevario u prijašnjem lijevaocu, te ako Batista i pretopi i salije odmah koju *lumbardu* s vrlo dobrim uspjehom, ipak bi se reklo da to nepouzdanje trajaše za nekoliko vremena i bi poglaviti uzrok raznih razmirica između majstora i vlade. To nam svjedoči posao zvona, koje smo prije opisali, kad 2. maja 1505. god. senat naredi majstoru Batisti da salije novo zvono² za Zvonik, jer zvuk onoga, što bijaše saliveno godine 1478. od nekoga majstora Michele (Mihajla), ne zadovoljavaše. Batista salije krasno zvono našega Zvonika kroz 1506. godinu, ali republika mu ga ne htjede isplatiti prije nego će ga procijeniti neki bra-

¹ Sr. br. 9. „Srda“ o. g.

² U natpisu na zvonu od Zvonika, PIVS znači: *pobožni*. Isp. prijevod natpisa u I. dijelu.

var (kovač), nadgledalac dobnjaka; a ovaj ga, možda radi zlobe, procijeni samo 10 dukata, dok naš majstor tražaše 25. Vlada, da ne pogodi ni jednome ni drugome, plati za radnju lijepoga zvona 15 dukata!

Majstor je Batista bio već stalno nastanjen u Dubrovniku godine 1508. kada se oženi s djevojkom, regbi iz Stona, te je povede u vlastitu svoju kuću na Pločama kod Revelina. Godinu ga poslije (1509.) republika prepoznala za dubrovačkoga građanina te uljeze u bratovštinu sv. Antuna (Antunini).

Batistina lijevaonica bijaše namještena u Pilama ispod tvrđave sv. Lovrijenca i tu on sali kroz neke godine *lumbarada*, *falkoneta*, zvona i t. d. tako da se glas o valjanosti našega majstora u ovoj struci prošu i izvan Dubrovnika. Otuda mu mnoštvo naručaba, osobito iz Italije i molabâ senatu da bi dopustio svome umjetniku da naručene radnje izvrši; što republika majstoru i dopuštaše, zabranjujući mu samo da radi za nevjernike.

U ovim radnjama po svoj prilici bio mu je pomagač sin Pavao, koga bijaše imao prije neg dođe u službu republike i možda dovede sa sobom iz Italije. Sudeći po jednome zvonu što se nalazi u dubrovačkome muzeju, salivenu od Pavla 1515. godine, i ovaj je morao biti valjan majstor, pravi učenik svoga oca. Na tom je zvonu pred vrhom natpis:

† A * S * MCCCCXV * ADI * XXIII * NOVEMBRO * a dolje, kod ruba:

† AVE * MARIA * GRACIA * PLENA * DESANTO * ANDRIA * OPVS * PAVLI *

* *

Tekle tako godine a slava majstora Batiste postajala to veća; naj poslije ga senat poče i cijeniti prema vrijednosti njegovoj, a glasoviti tadašnji književnici, kako Elio Cerva i drugi, s kojim bješe u prijateljskim odnošajima, sastavljahu mu natpise za topove i zvona. Dubrovački muzej ima lijepo zvono što on sali 1525. god. za crkvu sv. Andrije na Pilama; kod vrha piše: OPVS . BAPTISTE . A . S . MDXXV.

Takode u crkvi sv. Rozarija na Pločama (u O. O. Domenikanaca) nalazi se veliko i vrlo lijepo zvono urešeno nakitima preporeda. Batista ga salije 1516. godine. Na njemu se čita: CANITE TVBA IN SION . VOCATE CETVM . CONGREGATE POPVLVM . EXADVDATE SENES . CONGREGATE PARVULOS ET SVGENTES VBERA . A . S . MDXVI . RAGVSAE . OPVS BAPTISTAE

Na zvonu je s obe strane sv. Dominik; s jedne ima knjigu i crkvu u ruci, a s druge lijer.

* * *

Godine 1527. bukne u Dubrovniku kuga te okuži Batistinu kuću; on prekuži, ali mu, po svoj prilici, umrije tada žena i možda jedan drugi sin. Kuća mu pak bi razorena, da *Ferramolino* uzmogne sagraditi na onom mjestu *Revelin*, krajnu tvrđavu bedema sjevero-istočne strane grada. Pretrpljenu mu štetu nadoknadi senat sa nešto zemalja u Stonu, koje isti Batista žudaše imati, jer mu ondje bijahu neka dobra (možda prćija ženina), gdje bi on kad i kad, s dopustom senatovim, išao da se odmori od svojega rada.

Naš umjetnik radio je neumorno do kraja svoga života. Godine 1531. sali jednu *lumbardu* a 1532. drugu. *Gušterica*, poznati top tvrđave sv. Lovrijenca, bi salivena 1537. god. i možda je Batistina posljednja radnja ove vrste; nalazi se sada u bečkom arsenalu.

Na gušterici je natpis:

A . S . M . DXXXVII . | JVPITER . OMNIPOTENS . ITERVM . SI . PERDERE . VELLE . | CRVDELEM . GENTEM . VIRIBVS . IPSE . SVIS . | NEMPE . EGO . TVNC . JOVE . SAEVIREM . CRVDELIVS . IPSA | . VI QVAM . BAPTISTA . PRAEBVIT . ARTE . MANVS . | OPVS . BAPTISTAE . ARBENSIS . | I N . ARCE S . LAVRENTII .

Premaljeća 1540. god. glasoviti Batista oboli; na 5 maja učini svoju oporuku a dne 18. maja umrije; bila je subota, u nedjelju bi ukopan.¹

¹ Nekoliko podataka o Batistinu životu, koji nam nijesu bili do kraja poznati, imali smo iz njemačkog prijevoda vrlo zanimivog djela prof. I. Gelcich-a o majstorima lijevaocima u službi dubrovačke republike: Die Erzgiesser der Republik Ragusa vom Conservator Joseph Gelcich - Vien 1891.

Слава ФАБРИСУ!

Јуче се навршила друга обљетница откако нам немила смрт уграби непрежаљенога *Анђуна Фабриса*.

Антун Фабрис, душа дубровачког Српства, вођ приморских Срба, уважени публициста у Српству и Славенству, оснивач „Срђа“, календара „Дубровника“ и Српске Дубровачке библиотеке, уредник „Дубровника“ и „Срђа“, водич српске омладине, а пријатељ и савјетник нашег честитог радника, лежи већ од двије године под студеном плочом. Ал његова успомена живи и живјеће, његово име ће нам увијек свијетло бити.

И успомена ће његова све свјежија и свјежија бити, јер све више и више осјећамо потребу њега и дубоко ћутимо празнину губитком његова живота. И успомена на њега може да оживљава наш живот, може да држи еда не утрне.

Живимо животом, како нам га он удахниваше, и ми ћемо му се тим одужити.

Гојимо његове идеје и намисли, и вршимо оно што је он зачео, па ћемо бити задовољни да вршимо своју дужност.

Ако је његов рад за живота био награђен патњом и страдањем, знак је, да је несебично радио за народ свој; а на нама је, да његова опорука нађе извршитеље несебичне и карактере, па ће плодови бити ваљани а корисни народу нашем.

Антун Фабрис нек нам је изглед, успомена на њега нек нам је водиља у раду и начину рада.

Срби, окитите његов гроб срцима вашим!

Омладино, цјеливај студену плочу, под којом Фабрис почива, и закуни се, да му се изневјерит не ћеш!

Честити и врли радниче, поспи раку његову неувехлим цвијећем, јер је Фабрис познао твоје жуљеве, а био ти је вјеран друг и добар савјетник! Врши савјете његове!

А сад сви кликнимо:

Слава Фабрису!

Слава!!!

ОЦЈЕНЕ И ПРИКАЗИ. — ОСЈЕНЕ I PRIKAZI.

Милан Беговић: *Venus Victrix*.¹

пише Божо Десница, Обровац.

Кад Милану Беговићу, пјеснику ком се приписују многе лијепе особине, додије лирско стварање, он батали лиру и загази у друга поља. Та његова доколица роди критичким студијама, причама, либретима и драмолетима, а мајка критика прима све те плодове у своја широка њедра. Ја држим да писац, ако иоле позна границе свога дара и захтјеве драматске и приповједачке умјетности и критичарског заната, не ће узимати озбиљно ту наметнуту „протејичност“ и да ће врло лако схватити како н. п. „*Venus Victrix*“ — тај плод његове доколице — може за неког да буде ремек, а за неког опет само слаб покушај.

Прошло је већ неколико година, од како је свјетска критика почела да навјешта запад драматског пјесништва, као неког нижег и несавршеног књижевног облика; али ако дра-

¹ Пригодом ове оцјене не можемо на ино а да не истакнемо нешто о пјеснику Беговићу. Он је одвојио својим пјесничкијем радовима друге врсте, него што је *Venus Victrix*, како „*Живој за Цара*“ и „*Boccadoro*“, овај под псеудонимом *Xeres de la Maraja*, те је стекао заслужено признање. Тако „*Nuova Rassegna*“ у свесци за мај и јун о. г. о књизи *Живој за Цара* пише међу осталијем: „Ево нешто што је много словенско... што је одјек словенске душе, вјерне до самозатаје, подане и устрпљиве с осјећања дужности и с мистицизма... Осамнаест сонета прекарне израдбе... Књига хумана, јака, красна“. Књигу *Boccadoro* „*Rassegna*“ још заносније хвали било због романске форме и мисли пјесама красно одјевенијех у словенској опреми, било у веселу и ведру проматрању живота, било особитом драгости осјећаја, тако да се сама списатељица овијех оцјена ријешила да истодобно преведе четири његова сонета.

Уредништво.

матско пјесништво има иоле услова да се одржи, тада је без сумње први услов томе: снага и непосредност утиска етичке или естетичке мисли на слушаоца. У средствима, која до тога воде, лежи тајна драматске умјетности, а та су средства баш код г. Беговића несавршена. Слаби посматралачки дар, и слаб осјећај, недостатак карактера и техничка недотјераност у драматском дјелу уовлашћују свакога, да устврди, е је писац тога дјела не добар драматург. Несташица ових особина претеже чак и онда, кад на другој страни мјере сија љепота једне мисли. И збиља мисао је у „Venus Victrix“ једини елеменат заслужан признања: Да млада жена остави стара мужа и одбјегне са младим човјеком, то је у животу тако обичан случај, а у књижевности тако експлоатисан сиже, да се данас мало који писац усуђује у њ кренути, а и публици је силно додијао тај давни рефрен, јер га позна у свим могућим варијантама: од Галеотове књиге па све до Франсе'ова романа. Господин је Беговић поред свега тога нашао за случај једну сретну формулу: није ишао за тим да створи ни морално, ни чисто пјесничко дјело, већ је покушао да нам прикаже душевно стање човјека, заљубљена у класичну љепоту Фидије и Хомера у часу људске несреће и да у сунцу опјева триумф Венере Побједитељице — вјечне љепоте. Идеја је — нема спора — добра; али је писац, с недостатка у цртању карактера, тако извео, да сдушалац није на чисту да ли је критични моменат — а у том је снага, кулминација цијелог рада — трагичан или комичан. Магистер Франческо, тип у коме идеја вјечне љепоте побјеђује људску љубав прама жени, није човјек, а није ни хуманиста. У опреци са самим собом, он се обара на Савонаролу, који заговара повратак на аскезу, одрицање наслада, пост и костријет; он навјешта час новoga живота, хеленске младости, што струји — каже он — кроз његове жиле; а сам није друго већ смијешна будала, без сваког људског порока и без икакве људске врлине, досадни аутом мумификован у некој новој врсти поганске аскезе. Магистер Франческо, каква нам га је г. Беговић приказао, налазио би се много боље у кожи каквог модерног цјепидлаке професора него ли у пози хуманисте; јер бизбетичност и педантерија достижу у њему таки степен претјераности, да нико,

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

који по науци зна што је хуманиста, не ће да идентификује свог идеалног са оним изнимним Беговићевим хуманистом, који док нађе забачени новац потроши пола . . . чина. А карикатура је, кад Магистер Франческо улазећи виче: „Красно! Дивота! Уникум! Невиђено!“ те се све чвршће увјеравамо да би Магистер Франческо, погријешени хуманиста, као Нијемац и као професор био женијална креација. Ова разлика између хуманисте, какав јест, и хуманисте, какав би морао да буде, намеће силимице једно успоређење: Кад је Метерлинк са „*Vie des Abeilles*“ и са „*Monna Vanna*“ абјурисао симболизам и вратио се из царства сјене у природу, у друштво и у живот, он нам је, баш у „*Monna Vanna*“ дао савршен, портентозан тип хуманисте, и тај је хуманиста — Marco Colonna — горостас, ступ, који држи сав нови идеални свијет Метерлинков; он је дивна, потпуна армонија смисла за живот и смисла за љепоту. Код Беговића је хуманиста главни узрок неуспјеха радње, негација осјећаја, негација живота. Према овом избија јасно, да побједа вјечне љепоте, код човјека који нема ништа земаљског у себи, који не живи и не осјећа живот, нити може да одушеви, нити може што да значи.

Као што је Магистер Франческо претјеран до карикатуре, тако су сва остала лица волгарна. И ниједан од све петорице није индивидуалан тип, нема ни једне карактеристике, ни црте, у кратко: ништа што драматурга потиче да појединца постави на позорницу.

Узроке овој немаркантној делинеацији карактера треба приписати слабости посматралачког дара код г. писца. То се пак својство не да ни затајати ни симулисати: одговор, фраза, ријеч могу да одаду богатство те психолошке способности, исто као што један потез у слици може да ода разумијевање линије и благо црталачких особина. Беговић не прониче у душу људску и не изразује мал не ниједан њен искрен покрет, ни њену танчину. Таки недостатак код драматурга смета сасвим успјеху а одскаче нај више онда, кад писац износи фабулу из прошлих времена. У том случају драматург мора да се улије у дух прошлости и да живо осјети сензације протеклих вијекова и помрлих покољена; а те опширне ретроспективне визије г. Беговић не показује у оноликој количини

у којој се изискује. О овом ћемо се нај лакше увјерити, ако сравнимо „Venus Victrix“ са дјелима писаца, који ту визију имају у пуној мјери. Прочитајмо н. п. из које му драго странеце Д' Анунцијеве „*Francesca di Rimini*“ самих десет редака, па ћемо се по стилу, по језику, по ријечи увјерити, да тако могу да говоре само људи тринаестог вијека. Оволико се са „Venus Victrix“ не би могло покушати, а у овој разлици баш лежи тајна снаге и немоћи сличних дјела.

Не нијечем г. Беговићу ни стила ни језика, ал претјерана њега форме и присиљена мјешавина талијанског кад избија у драми, убијају искреност стила и природност језика, те дијалог ради тога губи и живахност и љепоту. Дијалог, кад је плод мучног напора у ловљењу ријечи и недопуштеног бирања фразе, није више искрен и жив израз људске психе; а гдје искреност престаје, ту почиње афектација, баналност, манира. Албериго н. п. казује на једном мјесту, како је „хтио да изгули читаво дрво и да њиме завитла неколико пута по зраку“; мало даље налазимо реченицу формулисану овако: „А оштри потези злобно-задовољног посмјеха завинуше Орсинине уснице“ и на један оваки одговор: „Ах, то ти можеш рећи твом Магистру-ал мени?“; Орсина, у часу сентименталности, каже да јој се између мужевих *сћарешина* причиња да је постала древни кодекс и да се чуди, како не стоји на консоли; а Мандета, кад хоће да буде духовита, говори овако: „Заклала сам онога кокота, те је на буништу ишчепркао господарев новац. Бојала сам се да се и он не даде на ученачки занат, па не запусти своје кокоши“.

Поред оваке афектације није никакво чудо, што нас сцене осјећаја, сцене страсти ни мало не дирају. Беговић, у лирици жарки јужњачки темпераменат, приказује љубав Орсине и Алберига са неком несхватљивом укочености. Та нас љубав оставља потпуно хладне и равнодушне, а тај се негативни успјех мора приписати само томе, што писац у конципирању није осјетио оно, што је желио да осјети слушалац код приказивања. Кад би размјер чланка подносио цитовање, сравнио бих приказор, гдје Принћивали прича први заметак своје љубави прама Вани са приказором, гдје Албериго прича први сусрет са Орсином, да истакнем огромну разлику између сцене

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

написане са осјечајем и сцене написане у часу психичке ато-
није. Кад то не могу, изнијећу бар дио Алберигова причања:
„Шетајући се међу дрвљем, сретнем Мадону Орсину. Погле-
дао сам је бијесним оком и сипрашним погледом. Нијесам
мислио да је преда мном жена — но читава војска...“ Ово
је доста карактеристично!

Ову оцјену морам да завршим са још једном примједбом:
Средство ради кога радња долази до солуције (паљење Фран-
ческове куће) није могло бити незгодније изабрано. Тај зло-
чин није ни нараван, ни потребит, јер је Мадона Орсина
могла и без тога да умакне. Писац је усвојио то недопуштено
средство, јер му је оно било нужно ради развоја идеје, премда
је био увјерен е ће му то силно шкодити природности радње.
И баш је с тога покушао да претходно спреми слушаоца на
долазак тога „deus ex machina“ и у критичном часу свалио
кривицу на Ђанела. „Ах! онај Ђанело!“ могли бисмо рећи и
ми са Мадоним Орсином.

Покушао сам да изнесем главне мане овог кратког дра-
молета, мане за које би се могло рећи да су и пишчеве, кад
нас његова озбиљност не би увјеравала, да он гоји ову не-
захвалну грану умјетности само онако дилетантски „ad ore
perse“. Ал Милан Беговић зна врло добро, да се неминовни
увјети правог драматурга не усвајају ни маром ни учењем, а
да се без тијех увјета не ствара дјела, чак ни у књижевности,
која драматском продукцијом оскудјева тако као наша: он у
осталом позна себе и своје поље и на том ћемо га пољу наћи,
да му одамо заслужну пошту.

Јосип Онискијевић: Задњи трзаји.

Анте Анић, Лука Шипанска.

Јосип Онискијевић објелоданио је и другу свеску „Слика
из дубровачке прошлости“ под насловом „Задњи трзаји“ —
успомена 1806—1906.

Кад сам оно о првој свесци Онискијевићевих „слика“
писао у загребачкој „Prosvjeti“, казао сам како многи млади

људи поведши се за Ивом Војновићем прегнуше, да успоставе у Дубровнику књижевну републику. Ђивановић и Колендић износе на свијетло голе догађаје прошлости, а Онискијевић и Тадин у приповједалачкој форми хоће да популаришу стари дубровачки живот.

Већ онда најављени „Задњи трзаји“ сад су објелодањени стотом обљетницом пада славне дубровачке државице као чин пијетета прама граду о ком пјесник пјева: „Био си честит, могућан и славан, Сад с' покојник само обожаван“.

У прповиједалачкој форми, да се голи хисторички догађај занимивије чита, изнио нам је писац задњи покушај* дубровачке властеле о успостави републике:

— На 27 свибња 1806 уљегоше Францеци на пријевару у Дубровник, гдје осташе све до 15 вељаче 1814. Дубровчани су кроз ово вријеме настојали да се ослободе францеског јарма и да успоставе стару слободну републику. Најаче је ова мисао захватила маха 1813—1814 године. О томе се сачуваше мемоари једног од вођа устанка, маркиза Франа Бунића и на њихову темељу Онискијевић је написао „Задње трзаје“. Од вељаче 1813 год., кад се побудила нада у дубровачких патриција о успостави републике, па до вељаче 1814, кад је на мјесто Францеске окупације, Аустрија запремила Дубровник, „Задњи трзаји“ приповиједају нам потанко развој задње дубровачке државне кризе.

Опазит ми је прије свега гледе тачне хисторичке истине, да писац није баш смио израдит своје дјело на темељу самих субјективних мемоара Франа Бунића, једног од вођа устанка; па можда би се пуно мрачнија показала била слика трулежа оног времена, које је било осудно по дубровачку слободу. Хисторичка истина не смије да трпи, па било ради које симпатије, потјецала она из наших најсветијих успомена.

Већ прво поглавје започиње тугаљивим опијелом дубровачкој слободи: „... град стоји, гдје је и био, море га лиже као вазда, а Срђ му стоји за леђима као од искона, све је исто, ал нема слободног Дубровника“. Овај увод једноставан,

* Није био управ последњи. Био је дајбуди замишљен још један тајнији око половине XIX. вијека. — Ур.

ал пун ефекта уводи те у недавно слободни град а сада само пантеон славних успомена.

Главна су два лица овог кратког драмата: Влахо Кабога и Марко Мариновић, два контрасна типа, од којих је један представник дубровачке „властеле“ а други „пучана“ те их већ у првом поглављу сусрећемо. Та два лица давају нам приличну слику ондашњих „госпара“. Властела бијаху већ дегенерисана у најсветијим домовинским идеалима. Нестаде оног традиционалног заноса за слободом, оног самопријегора, којим су се мудра и родољубна властела пријашњих вијекова знала одушевити до самозатаје властитог бића. А сад потомак те властеле, Влахо Кабога, гледа, истина, да ускриси стару властеоску владу, али само, да задовољи својој амбицији; за то га и видимо, гдје га оставља свако настојање, чим је именован од Инглеза намјесником Конавала и Цавтата. Такове је властеле било тада неколико у Дубровнику; па по том лако је схватити све оне хвалоспјеве различитим окупационим властима те потјечу из тог доба. Нестало је било осебујног дубровачког значаја и Дубровник морао је пасти. Дозрео бијаше за ропство.

Цијеним по том, да писац није био баш сретне руке у бирању предмета својој приповијести. Полазећ с тога гледишта, личност Влаха Кабоге, као представника властеле, имала је бити јасније оцртана. Писац је имао потпуно открити голотињу човјека, којему „ускрсење слободе“ има служити властитом самољубљу и честохлепљу.

Препоручили бисмо иначе заслужном и даровитом писцу, да у даљним својим приповијестима припази више на психолошку страну својих лица. Не причиња ли се смијешним, правом карикатуром, онај иначе у другом поглављу красни монолог мору у устима једног Влаха Кабоге? Тако једноставан а узвишен монолог заслужује особиту пажњу читатеља. Сјећа море на негдашњу славу слободног града и оно кан да плаче за изгубљеном срећом: „...али не!... Стани!... Доста је плача, запјевај дивљи бојни крик, запјевај пјесму слободе, пјесму уздигнућа!“ Не би ли овај красни говор љепше био пристао у устима Мариновићевим него Кабогиним?

Рекли смо, да многа властела не бијаху више ни слика ни прилика негдашњих славних својих пређа. Искрену домо-

винску љубав замијени саможивост властите амбиције. Ну са свим тим не бијаше се та љубав у пучанству изгубила. С властеле прешла је на другу класу „госпара“, на тако зване „пучане“ и ми видимо Марка Мариновића, представника њихова, искрено одушевљена за ускресењем погажене слободе. Овај тип „пучанина“ постављен у приповијести као контраст оном „властелина“, дише правом и искреном љубави за свој град те је доста добро оцртан. Мариновић „пучанин“ јунаштом је својим истјерао из града Францеца и поновно развио стијег републике, а властела већином осташе мртви капитали, људи без енергије, без увиђавности, те не знали уз којег би се господара радије закрилили; заносили се једни за Инглецом, други за Францецом. Овдје је могао писац жешће приказати овакове епигоне, али га је можда разумљива пијетета од тога одвратила на штету књиге. И док се неки од њих међусобно прогоне, не ће ни своју властиту војску да пусте у град, а међутим је са Орланда скинут стијег дубровачке слободе по аустријским војницима. Овим завршује писац своје приповиједање у XIX. поглављу, које је доста сликовито приказано. Уза већ показане недостатке књига се ипак чита са занимањем, па ћеш наћи у њену XIV. поглављу вјеран опис дубровачке Ријеке, који не заостаје много за оним Водопићевим грушке луке. Веома пластично приказао је сав чар тога лијепога краја од природе урешена. Овај опис и онај монолог мору најљепши су дијелови цијеле књиге. Не фали у књизи ни здравог хумора, који неприсиљено излази у VII. и IX. поглављу, док у XV. најаче избија. Књига је написана чистим језиком и доста углађеним стилем а у овој књизи ријешо се је и оног непотребног опонашања дубровачког дијалекта.

На сврси књиге наћи ћеш кратак епилог те свршава с познатим у Дубровнику *ориђиналом* Каролином, сином Марка Мариновића, којему је на глави капа ислуженог аустријског чиновника.

Кан да је писац овим хтио испоредити негдашњи Дубровник с Марком Мариновићем а посједице кобне судбине Дубровника саркастично с његовим сином Каролином.

КЊИЖЕВНИ ОГЛАС.

Историја српске књижевности, саставио проф. Јован Грчић, друго поправљено и допуњено издање са 106 лика наших књижевника. Дјело има 380 страна, у врло је финој изradi, цијена 4 круне, а у врло фином повезу 5 круна.

У свих образованих народа наћи ћемо, да се велика пажња обраћа томе, да народ позна дјела и рад оних, који су га, радећи на пољу књиге и просвјете, дигли и унаприједили. Народна књижевност је један од најмоћнијих просвјетних чинилаца. Који народ нема своје народне књижевности, тај је заостао у просвјети за осталима.

Наш српски народ сретан је што може красну народну књижевност назвати својом. Народ, који су посвећивали и учили и настављали један Свети Сава, један Доситеј, један Вук Караџић; народ, који као ниједан други, има своје народне умотворине; народ, за чију се просвјету и за чији се умњи напредак својски бринули и још данас брину толики и толики умници, тај народ с поносом и образом смије погледати у очи цијелом образованом свијету.

Ми држимо, да је нашем народу, ако жели да очува свој народни карактер, прије свега пријеко потребно, да разбира за своју књижевност, па да из ње црпи поноса, што је стао у ред просвјећених народа. Ко не зна своју књижевност, тај се заман гради образованим и ученим. Своја рођена књижевност треба сваком да буде темељ, на којем ће моћи изградити своје образовање.

Историја народне књижевности је потребна као кора хљеба. На столу сваке ијоле боже куће у образованих народа затећи ћемо, између осталих књига, вазда и историју народне књижевности.

Да је и нама Србима таква књига добродошла, види се и по тому, што је Историја Српске Књижевности, коју је саставио проф. Грчић, за кратко вријеме од три године — била разграбљена. То је нас увјерило, да ћемо попунити живу потребу, ако то дјело поново издамо, украсивши га онако, како је достојно. Из ове књиге научиће наш народ, шта је у нас урађено кроз вијекове на књижевности, познаће заслужнике, који су свој мар уложили у рад на просвједивању народа и видјеће им ликове, те се уздамо, да ће нам српски свијет куповањем ове књиге накнадити трошкове.

Нови Сад, мјесеца августа 1906.

Српска Књижара и Штампарија
Браће М. Поповића.

МУДРЕ ИЗРЕКЕ.

х.

1. Страначки је дух за владу оно што је фанатизам за вјеру: један и други руше оно што би се рекло да хоће да сачувају.

Сегир.

2. При доброј управи сваки начин владе може да буде добар.

Франклин.

3. Свак је самоме себи уфање.

Виргил.

4. Сјена је велика човјека нешто истинита.

Клеменћ XIV.

5. Чудно је да скоро сви људи, који много вриједи, имаду начине просте; а да се скоро вазда начини прости узимљу као знак мале вриједности.

Леонарди.

БИЉЕШКЕ. — ВИЉЕШКЕ.

КЊИЖЕВНОСТ I УМЈЕТНОСТ.

Što je s Brankovom posmrčadi? Nazad dvije i pò godine donio je „Letopis Matice Srpske“ u knj. 223 i 224 jednu Brankovu pjesmu u cjelini, koja je do sada samo u ulomecima bila poznata pod natpisom: *Kad mladija umreti*. U njoj je 156 stihova. Ostalu ostavinu obećao je „Letopis“ saopćiti u „Brankovu Kolu“ s komentarom. Ova je ostavina još od prije bila kod g. A. Hadžića, kojemu je dao gosp. Branko Stefanović. Osim naše bilješke o ovom predmetu u „Srdu“ br. 6. god. 1904 izašla je i jedna podulja u „Srpskom knjiž. Glasniku“ (Knj. XI. br. 6. god. 1904.), u kojoj se zamjerilo načinu priopćenja ove pjesme, t. j. što je priopćena samo malom primjedbom ispod teksta, mješte jednim uvodnim člankom ili duljom bilješkom ispred teksta. Pa se nastavlja: „Zatim, trebalo je da se u primjedbi kaže po čemu se zna da su nadeni rukopisi odista autografi Brankovi, kao što je uredništvo sklono da vjeruje. Zašto uredništvo nije donijelo fotografski snimak, kad je rukopis takve važnosti u pitanju?“ Zamjerilo se, zašto je g. Hadžić toliko vrijeme držao nepublikovanu, otkuda je i kako došla u ruke g. B. Stefanovića i kako otac Brankov, koji je redio Brankove hartije, nije za to znao. Da se je ovo ja-

vljalo i pisalo, prošlo je eto već pune 2¹/₂ godlne dana, a od svega toga nema ništa. Niti je ostavština Brankova izašla u „Brankovu Kolu“, niti su pozvani dali razjašnjenja i odgovore na pravedne i zgodne primjedbe „Srpskog književnog glasnika“, — a nijesu dali narodu srpskomu „ono, što je po Bogu i po ljudima njegova svojina, svojina naroda srpskog“. Navedene su riječi upravo „Letopisove“, kad se ono nije mogao da načudi „kako su ovi mogli toliko godina ćutati i narodu srpskom ne dati...“ itd. Ljubitelji Brankovi i lijepe knjige čekali su 2¹/₂ godine i to s velikim nestrpljenjem, kad će jednom moći da uživaju čitajući *naštampane* „požutele hartije, po kojima je ruka Branka Radičevića napisala neumrle stihove“, a u koje su ljudi oko „Letopisa“ s veseljem gledali, — pa nijesu još to dočekali. Pitamo sada: da li će Brankova posmrčad vidjeti bijela dana? F. K.

Јован Стерија Поповић. У Вршцу се 30. септембра прославила 100. обљетница рођења пјесника и драматурга Ј. С. Поповића. Владика Т. Змеановић пјевао је свечану литургију. Председник биоградске академије Новаковић говорио је о пјеснику. Учесници у свечаности у великој поворци повоше пред кућу, гдје се роди пјесник, да прославе полагање спомен-плоче. Ту је говорио председник српске матице Др. Ант.

Хаџић. Затим поворка крене пут гробља, да посети пјесников гроб. Ту је говорио проф. београдски универзитетски г. Павле Поповић. Милорад Гавриловић, члан биоградског позоришта декламовао је неколико комада из Поповићевих дјела. У вечер на позорници извршен је пјесников комад од чланова биоградског позоришта. Завршило се гозбом, при којој се је изрекло више напитница. И мађарска интелигенција учествовала је и било је и напитница на мађарском језику.

— *Nova drama.* „Prosvjeta“ donosi da Ivo Vojnović piše novu dramu. Glavni njen sadržaj biće „nadgrobno slovo terorističkoj reakciji u Hrvatskoj“.

Luciћ Застава у Новом Саду славио је 7. октобра (24 септембра) своју четрдесетгодишњицу. Том приликом изашао је свечани њен број, за који су били позвати новинари и књижевници да доставе који прилог. Дао Бог да овај број подсети сваког Србина на народну борбу у прошлости а да га очеличи за будућност. *Застави* срдачно желимо дуг и бујан живот за Српство!

Прослава окром тога извршила се овако: У недјељу 7. октобра био је помен на гробу оснивача „Заставе“ Др. Св. Милетића. Говорио је прота вршачки г. Бож. Поповић. Појало је шест пјевачкијех друштава. У 11. сахата у дворани Хотела Мајера била је свечана сједница а у локалима била је изложена слика Милетићева у природној величини, коју је слику израдила г. Лица Над. Петровићева из Биограда, и „Заставе“ свију 40 година. Сједницу је отворио Др. Ђ. Красојевић. Говорили су г. уредник „Заставин“, Јаша Томић и Др. Н. Ђурђевић. — Био је у 1 с. заједнички ручак у хотелу. Учествовале су и госпође. — У пет сати

по п. у истом хотелу била је величанствена забава свирањем, декламовањем и пјевањем. Свечаност је завршила игранком, која је била лијепо посјећена и врло живахна.

— *Mala hrvatska biblioteka.* S pozudane strane „Prosvjeta“ donosi vijest, da se u Zagrebu osnovao klub prijatelja hrvatske knjige, koji će izdavati „Malu Biblioteku“ da širi u narod ponaj bolja djela u lijepom ruhu odličnih hrvatskih književnika.

Nuova Rassegna. Izašao je 7. i 8. svezak za jul-avgust 1906. U njemu je određen opsežan prostor za srpsku i hrvatsku književnost. Ima prijevod triju pjesama a između njih lijepa Oda Dubrovniku prigodom stote obljetnice pada republike 1806-1906., prijevod Stjepka Iljića; Lirični prizor o Muslimanima hercegovačkijem, Sv. Ćorovića; prijevod ertice „U Prašini“ M. M. Uskokovića; kratka ertica: La Bara e la Culla R. Katalinića J. i osmrtnice o J. E. Tomiću, Sremcu, i Kozarcu. Na čelu ovoga odijela je lijepa izvorna ertica Gse. U. Griffini o Latinsko-Slavenskom Savezu i pismo njeno na Hrvate prilikom posljednjih nereda na istočnijem obalama Jadrana.

Највећи споменик на свијету. Има већ 20 година да се ради у Риму око споменика краљу италијанском Виторију Емануелу II., оцу уједињене слободне Италије. Овај циновски споменик, кад до три године буде довршен, биће узор умјетнина вајарства, која ће далеко одвојити међу највећијем дјелима ове врсте. Овај горостасни споменик већ је стао много муке и радње и много и много милиона. Пред 20 година одбор врлијех умјетника науми подигнути у част и помен овог славеденог краља споменик, који би својом величином и извр-

сном умјетничком израдом имао сјати као свјетска римска вајарска умјетнина. Да се изведе ова племенита основа, требало је огромнијех главница. Благодарности италијанске аристократије, умјетника и пријатеља умјетности, који подпријеше и ускорише дјело богатијем закладама, новчане се потешкоће брзо уклоне. Архитекат Sacconi, којему бјеше повјерена управа радња, стави за 20 година дјелу на располагање сву своју одважност и умјетност. Али жалибоже не би суђено овом одличном умјетнику, који за дјело пожртвова половину свога живота, да види дјело свршено. Он умре прошле године. Тада је узео у руке радњу вајар Passerini, који је као његов помоћник за 14 година сарађивао с њим и био је упућен у умјетничке намјере покојникове. Споменик се диже у Риму међу Трајановијем форумом с десна и Капитола с лијева. Да перспектива буде слободна, требало је развалити величанствену полачу аустроугарскога посланства код Квиринала. Споменик би се имао открити 1909. године на прославу педесете обљетнице италијанскијех побједа 1859. године, које су упутиле саједињење Италије.

Модел огромне умјетнине, који је Сакони нарочито извршио за интернационалну изложбу у Милану, једини је, који је био. Али изгорио је у пожару павиљона декоративне умјетности, гдје је био изложен. За њ се потрошило 80.000 лира. Тешко је у мало ријечи дати опћи појам овог циновског споменика. Већи је дио градитељска умјетнина, која би имала бити као храм за све вајарске израде ту постављене. Доњи виши дио зграде раздијељен је као на два неједнака спрата, горњи дио свршује, рецимо, галеријом у елиптичкој црти уоквиреном на десно и лијево прочељем римског храма. Иза хра-

мова види се по једна квадрига. У најдоњем дијелу по сриједи су пропиљеји, који воде до једнијех врата. С једне и с друге стране пропиљеја при земљи подиже се по један споменик на лијепом подножју, до којег води полукружни скалон. Иза врата повише пропиљеја диже се у вис велика статуја краља на коњу. Осим тога споменик је уређен осамљенијем ступовима а на њима кипови. Тај огромни споменик има бити уређен мноштвом статуја.

Зато се сада у Италији расправља, што оне имаду представљати и о том нас обавјештује Н. А. — Појавила се распра између министарства јавнијех грађевина и краљевске комисије за споменик. Министар воли да буду приказане најзнаменитије личности, које су сарађивале на италијанском сједињењу или препороду, а комисија воли алегорије. У листу „Tribuna“ Giacomo Barzeletti мнијења је, да се искључе алегорије и хоће да се стави највеће портрета, јер да алегорије могу бити одвећ неразумљиве за мноштво и без живахности. За избор личности требало би саслушати мнијење цијелог народа једнијем референдумом а да за то не смета ништа да дотичници нијесу умјетници, јер по опиту се зна, да се из множине појаве исправне идеје, а да комисије, друштва и странке могу проузроковати лоше извршење ствари. У Marzocco каже Marco da Siena, да је идеја референдума добро, али да треба помњиво проучити питање, да ли су прави портрети згодни, јер велики отаџбеници онајвише нијесу пластично лијеви а модерна одјећа је одвећ прозаична и неумјетничка а мраморни цилиндри да служе голубима за каменце, да угасе жеђу.

Angelo Conti у „Giornale d'Italia“ каже да би се могло знати боље, што се има чинити, кад би смо живјели у

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Периклово доба. Кад је Перикле имао зградити Партенон, постави Фидију за управитеља радња и даде му власт да чини што хоће, али да буде одговоран за све. Фидија пак позове најгласовитије вајаре и градитеље оног доба и у мало више од 10 година изврши радњу. На светој пољани подиглоше се многе сваковрсне радионице; одасвуда је долазило градиво а радња је била сложна, брза и врло живахна под управом једног самог човјека. Насупрот у Риму парламенат је именовано комисију римскијех принципа, одијелнијех шефа, умјетника комендатора, који су израдили вајарска или архитектонска дјела те нагрђују улице или пољане. Не смије се дати све у руке комисије, него овдје треба *један човјек*, који би имао исту одговорност као и Сакони а могао би одбијати и замишљати што хоће за кипарство. Нека узима око себе најбоље италијанске вајаре. Треба да буде допуштено пуку, да се често приближи споменику и да може опажати, кудити и хвалити. То је најбоље референдум. Тада ће се згријати студени ступови, оживити статује а огромна величина споменика закуцаће с душом слободне Италије.

— *Polača za generalnu upravu duhanske režiје u Beču.* Dečembra 1905. dogradila se ova polača, koja je započeta 25. novembra 1902. Prostor same zgrade ima površinu od 3.509 m² a ukupna površina zemljišta, koje pripada zgradi, je od 7.833 m². Za samu gradnju polače i za nje nutarnju opremu potrošilo se 2 milijuna, manje trista hiljada kruna. Palača je zgrađena od опека. Glavno lice polače je bogato urešeno i lijepo. To lice, veža, glavne stepenice i stepenice, koje vode u stan upraviteljev, izvršene su u baroknom stilu, ostalo je modernijem pravcem

stila. Zgrada ima tri velika dvorišta i baštu, koja je velika 1636 m². Građevnu upravu imali su građevni savjetnici Brodik i Koch. Sve su radnje izvršene od bečkih firmi, u sve 37 na broju.

НАУКА.

Geografija.

— *Jezero od žive.* Otkriveno je u gorju blizu Vera Cruza u Mehiku. Njegova je površina po prilici od 125 arā a dubina mu je od 5 m. Živa koju sadrži vrijedi više miliona franaka. Ovo jezero, da se pravo kaže, bilo je već od nekoliko naraštaja poznato u okolici, ali su urođenici kazivali, da je nemoguće pristupiti k njemu toliko više što je pokriveno od neprelaznog kamenja. Drži se da je vulkansko neprekidno djelovanje u mehikskom gorju prouzročilo stapanje kovine u prirodno stanje rude, koja se zatim slila u onu ulekninu. Učinio je ovo otkriće posmatrač M. Bungi. Ispitivajući kraj bio je on nekoliko podložan otrovnijem uticajima i po onijem pojavama je on naslutio nazočnost žive. On se uvjerio o tome, kad mu se u bolnici Santa Rosalia u državi Chihahua, gdje je bio otišao da se liječi, govorilo o merkurijalnomu trovanju. Čim ozdravi, sporazumi se sa dva kapitaliste, jednijem Švedom a drugijem Američaninom, koja su bila u Chihuhua, i sva trojica se vrata zajedno u Veracruz, gdje su konstatovali da postoji čuveno jezero, iz kojega sada hoće da počnu vaditi rudu. U tu svrhu biće probijen prorov kroz goru, da se dopre do žive.

Historija.

— *Djelo Chevaliera o sv. kući u Loretu napomenuto u 7. br. „Srda“.*

Stvar, o kojoj Chevalier raspravlja nije nova, pa nijesu niti njegovi zaključci. Već u starije doba sumnjalo se je o autentičnosti kućice u Loretu, što više su se u petnaestomu vijeku takovi dokazi protiv autentičnosti iznijeli, kojim prigovora nije bilo, a i nije moglo biti. Dosta bi bio sam razlog, da kućica Gospina u Nazaretu nije bila građena ni opekama ni kamenjem, već bila neka vrst špiljice, a ta se špiljica i danas čuva, premda je prošla kroz razne faze zatrpavanja i otkopavanja, rušenja i građenja nad njom i okolo nje. Svi putopisci, koji su pohodili kućicu u Nazaretu prije vremena tobožnjega premještaja na Trsat i u Loret, govore nam o špiljici, a ne o kućici, nad kojom je bila sagrađena bazilika „Annuntiata“.

Između drugih napominjem „Itinerar“ Danijela, ruskog igumana, koji je pohodio svetu kućicu g. 1114. (Ovaj je itinerar preveden na francuski jezik od Abrama Norova) i Foke, grčkog pisca, koji je o tomu pisao g. 1185. Ako je dakle bila špiljica, a ne kućica u Nazaretu, nije bila niti prenesena u Loret, jer se u Loretu vidi kućica, građena a ne špiljica. — Ali je najodlučniji dokaz protiv autentičnosti sv. kuće onaj, što ga je iznio Suriano, reda sv. Frana, već u XV. vijeku. Ovaj franjevac, rodом Mečić, proživio je u sv. zemlji četrdeset godina, također u više navrata bio je u Italiji i u Loretu. Napisao je „Il trattato di terra santa e dell' Oriente“ (Djelo o Svetoj zemlji i o Istoku), koje je djelo više puta bilo objelodanjeno, a u zadnje je vrijeme dao otisnuti novu ediciju u Milanu g. 1900. o. Jero Golubović, franjevac, iz Konavala.

Evo što Suriano govori u svomu „Trattato“ o kućici u Nazaretu: „In questa città alcuni hano dicto che la

Verzine Maria esser nata: et malamente et per ignorantia lo dicono, perche lei, come te dicto de sopra, è nata in Hierusalem. La casa in la qual lei habitava et in la qual fo anontata da l' Angelo alcuni falsamente hano dicto essere Sancta Maria de Lorito, la quale è facta de quadreli o matoni et è coperta de copi; et in quel paese non se ne trovano tale cosse. (Neki su kazali da je Djeвица Marija rodена u ovom gradu; a krivo i s neznanja to kažu, jer se rodila u Jerusalimu, kako sam ti gore kazao. Kuća, u kojoj stanovашe i u kojoj je bila naviještena od Andela, neki su krivo rekli da je kuća u Loretu, koja je zgrađena od opeka a pokrivena je crijepovima a u Nazaretu nema ih).

Ovaj „Trattato“ bio je publikovan g. 1485. u Mlecima, pa opet g. 1524. Pošto Suriano govori: „alcuni falsamente hano dicto“ (neki su krivo kazali), značilo bi da se tek svrhom petnaestoga vijeka stala stvarati legenda o prijenosu kućice, a da je toga vremena sveopće mnijenje bilo, da je Nazaretska kućica bila ondje, gdje je i prije bila, naime u Nazaretu.

Ali kad je jednom ujamčeno da kućica u Loretu nije autentična, zašto katolička crkva dozvoljava „la puk to vjeruje? Dozvoljava, jer je izvan njena djelokruga odlučivati u historičkim pitanjima, pripuštaje da se vjeruje kao u *piae legendae* (zato se i kaže: *piae creditur*), kojim ne daje više historičke vrijednosti, osim one, što one u sebi nose. Tako kada je dala crkva svoj „*imprimatur*“ De Feis-u i Chevalier-u, koji su pisali protiv autentičnosti kućice u Loretu, dala je svoj „*imprimatur*“ i piscu R. Della Casa, koji zagovara autentičnost. Ovim ona na se ne prima nikakovu odgovornost, već jedino hoće da reče: eto raspravljajte

vi, to vaše raspravljanje nije niti protiv morala ni protiv dogmata. Ali bi interesantno bilo saznati, kako se je ova legenda stvorila.

Možda ćemo o tomu drugi put porgovoriti. T.

Sfragistika. *Pečati dubrovačke republike.* (Sp. br. 6. Srda) III. komad. Ovome je pečatu pri rubu lisnat vijenac između dva prosta poteza, a k tomu dolazi koncentričan biserni krug, također između dva poteza. Kolotak (päs), što se nalazi između ova dva ureda, prilično je širok (4 mm), te se u njemu nalaze: gore sredinom, andeoska krilata glava s nimbom, pa naokolo, s desne put lijeve, pečatna epigrafa, relativno velikim latinskim slovima:

S BLASIVS. PROTECTOR. RAGVSII

U središnjem polju pečata, koje ima 26 mm promjera, nalazi se simbolična tvrđava, ali se ona znatno razlikuje od tvrđava predašnjih pečata, jer njene tri kule ne spaja međusobni zid, te njihov skup ne sačinja jednu te istu zgradu. Ondje su kule (obli tornjevi) osamljene; poredane jedna uz drugu diraju se samo dolje u temelju. Srednja kula nadmašuje mnogo kule sa strana u visini i debljini, a sve su tri sastavljene od dva dijela, a prvi je temeljni, s otkosom. U manjim kulama oba dijela (sprata) svršuju kruništem gvelfova sloga, kao ono što svršuje i gornji dio srednje kule, a ove je prvi sprat naznačen samo jednim prostim okvirom (kornižom). — U temelju ove posljedne kule otvaraju se prilično velika vrata na luk, a više ovih, nad spomenutim okvirom, stoji kip S. Vlah, kome mitra stiže gore kuli do kruništa. Svetac je proste radnje i obuven je misnom košuljom i planitom rimskog načina; raskriljuje ruke preko

kule držeći u lijevoj uspravno pastirski štap, a blagosivajućí desnom. Krajne kule imaju po dva obla malena otvora u temeljnome dijelu, a po jedan u gornjemu, a kao u prije opisanim pečatima, sve su tri kule s označenim redovima građevnog kamenja i pokazuju se nad morem, jer im je polje ispod podnožja urezano vrlotitim crtama. — U polju pečata, sa strana srednjeg tornja, velika slova S | B popunjuju pečatni urez, koji uopće prilično ugodno izgleda.

Drvena pečatna ručica, sa gore nataknutijem mjedenijem obručem, sasvim je prosta, što više rekao bih da je prije pripadala kakvome drugome predmetu, a tako je na božju učinjen i obruč od mjedi na kome je ploča pečata kositerom prihvrsčena.

Promjer pečata iznosi 43 mm; debljina ploče 2 mm; cjelokupna visina komada 52 mm.

KULTURNE VIJESTI.

Statistika.

— *Stanovništvo u velikijem svjetskijem glavrijem gradovima.* Franceška revija *Le tour du Monde* uspoređuje na zanimiv način gustoću pučanstva svjetskijeh glavrijeh gradova s njihovom površinom.

Prvi je na redu London, koji se može držati kao uzor glavni grad. Kad se govori o Londonu, razumijeva se 1. *City*, što je grad u gradu, ima svoju upravu, svoju policiju, svoje činovništvo, svoje stoljetne povlastice a njegova oblast ne obuhvaća nego prostor od 273 ha. 2. *Administrative County* sa 30.500 ha. 3. „Veći London“ (*Greater London*), ili gorostasno nago-milanje, nad kojijem se širi vlast mitropolitanske policije s površinom od

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

179.200 *ha*. *City*, kako je poznato, predstavlja više no ino historičku i tradiciju pomisao. *Administrative County* sastoji iz 29 manje ili veće značajnijih aglomeracija, središta ili zagrada s odnosnijem pučanstvom, koje se koleba između 51 tisuće i 335 tisuća stanovnika. U prijepisu pučanstva od 1901. ukupni njegov broj bješe od 4.536.541 stanovnika razmještena u 616.461 kući.

U Parizu naprotiv ukupni je broj kuća od samijeh 80 tisuća sa 2.700.000 stanovnika. Ali u Londonu su kuće na četiri, pet, šest podâ malo ne nepoznate; Londonci ne žaleći prividno pretjeranu cijenu zemljišta, dobili su u prostoru ono što su izgubili u visini ne gradeći kuće nego na dva ili tri poda.

S „Većijem Londonom“ dolazi se do još ogromnijih brojaka. Veličina je njegove površine od 179.200 *ha* a njegovo je pučanstvo od 6.580.000 stanovnika, to je deset puta stanovništvo cijele Dalmacije. „Gradska jedinica“ u pravom smislu u grada Londona, koja sačinjava kompaktan i neprekidan grad s prostorom od 34.400 *ha* sa 6 miliona stan. u oblu broju proteže se od Edmontona na sjeveru do Croydona na jugu a od Ealinga na zapadu do Woolwich na istoku

Za broj pučanstva Pariz je drugi evropski grad a za površinu je Beč drugi. Beč se širi na prostoru od 17.200 *ha*, Pariz samo na 7.802, a Berlin, treći po broju stanovnika, nema nego 6.300 *ha*. Od 1800. do 1900. pučanstvo se je Berlina pomnožilo u razmjerju od 818⁰/₀, ali opseg grada nije se raširio od 160. godine. Više nego 100 hiljada Berlinaca žive u podzemlju ili konobama, jer nemaju drugog stana; ali malo po malo smanjuje se broj ovijeh troglodita a povećavaju se općila sa zgradama.

Beč, kao i Pariz, bio je prije 1891. stisnut u kamenu pâsu; ali ne htjede ga trpjeti: razvalom ovog pâsa i pripojenjem od pedesetak zagradskih općina povećâ svoje pučanstvo za pola miliona. Sada ima 1.674.957. Ne manje nego pet osmina njegove ukupne površine zapremaju slobodni prostori, javni i privatni sadovi, parki, šume i ost.

U Londonu „pluće“, obrađeni prostori, zauzimlju oko šestinu cijele upravne *county*-e.

Naj mlađa je od velikijeh evropskih prijestonica Petrograd, utemeljen 1703. godine, a ima sada 1.450.000 stanovnika na površini od 8.750 *ha*. Veći dio pučanstva ima kukavne stanove, u nekijem kao velikijem kasarnama; i razmjerje je pomora u Petrovgradu više nego ono u drugijem mitropolama.

Prelazeći na novi svijet, evo kojega podatka o Njujorku, koji je 1664. imao 2500 stanovnika, nešto manje nego polovina stanovnika Dubrovnika u ono doba pred velikom trešnjom, 60.000 na početku XIX. vijeka, kao cio kotar dubrovački i korčulanski a 510.000 oko 1850, malo više nego onda cijela Dalmacija. Godine 1897. broj se potrostručio: 1.525.000, malo ne koliko tri Dalmacije. Pripojenje Brooklina i Longisland-City-a i okolice povećâ mu broj na 3.437.000 kao mal ne šest puta broj stanovnika cijele Dalmacije, i odredi nadležnost Greater Njujorka nad 82.000 *ha*, deset puta veličinu Pariza. Njujork ima 2.700 *ha* perivoja. Grade zauzimlju prostor od 20.700 *ha* bez Staatenislanda, koji je odijeljen od grada prostranom dragom i koji je bio očevidno sjedinjen samo od želje, da se povećâju statističke brojke, koje zapanjuju staru Evropu.

— *Novi iskaz pomora franceskog pučanstva*. Po statističnijem radnjama,

koje su skoro učinjene u Franceskoj, proizlazi nekoliko zanimivijeh podataka o pomoru obaju spolova. Evo ih:

	rođeni živi ostadoše živi na 100.000 r.	prosječno smrti na dan na 1,000.000
u 5 dana	98.113	3.774
1 mjes.	94.858	1.103
1 god.	84.445	179
10 "	77.253	9
20 "	74.076	17
30 "	68.837	21
40 "	63.082	26
50 "	56.057	38
60 "	46.264	69
70 "	30.696	157
75 "	20.579	252
80 "	10.750	395
85 "	4.020	558
90 "	1.083	672
95 "	227	778
97 "	1.1	839
99 "	52	865
100 "	35	896
102 "	13	1.059
104 "	4	1.333
105 "	1	1.686

Pomor ženskoga spola je manji od muškoga do 4 godine; naprotiv on postaje poslije viši i ostaje taki do 18 godinâ. Od ove dobi on je manji od muškoga, okrom od 26 do 28 godina, a ovo niže stanje ističe se to jače, do konca života. Tako ima 16 žena sa 103 godine a naproti samo jedan čovjek iste dobi.

Proizvodi tržnog bilja.

— *Berba monopolskog duhana u Dalmaciji 1906 g.* Iz službenijeh podataka vadimo ovo. Po rezultatima razvrstanja (sortirovanja) berba 1905. godine prikazuje se kao proizvod pretežno živahne, jasne boje, koji prevazilazi većijem dijelom (nadasve ako se isključe spremišta u Skradinu, Drnišu

i Vrgoreu) onaj 1904. god. Naj bolji duhan dali su Trogir, Kistanje (oblastni ured Spljet), Cavtat, Dubrovnik, Ston (o. u. Gruž) Donja Župa, Krtole (o. u. Kotor), Poljice, Orah, Pasičina (o. u. Vrgorac), Vinjane, Imoski, Krstatie, Runović (o. u. Imoski.) Kotor donese mnogo pljesniva lišća; uopće proizvod u Metkovićima, Skradinu, Drnišu i dio u Imoskom pokazuje prijelaz u blijedo-zelenkasto.

Pag je proizveo samo podređene vrste a Rab se iznese sa vrlo dobrijem srednje-finijem proizvodom Pursičan saden i gojen u Dubravici (o. u. Metković) jest tamne boje, ali dobra mirisa i slasti; Kir-bastardi (Vilenica kod Imoskoga) ponajviše su jasni, mesnati i meki.

Licencovanje (to jest dijeljenje dopusta za sadenje nastajne godine) za ostade kao mal ne sved u Gružu, Metkovićima i Sinju za dopuštenom mjerom (t. j. za brojem strukâ određenijem od ministarstva za područje jednog ureda); ukupni rezultat može se izvaditi iz ove tablice, u kojoj je za spoređenje navedena i 1905 godina:

Kolarski ured koji prima duh.	1906		1905	
	odred. dopuš.	dopuš. odred.	odred. dopuš.	sadeno 1000 struka
Gruž	6.000	6.469	7.000	6.472
Imoski	20.000	20.000	20.000	19.726
Metković	6.800	6.195	7.500	6.308
Sinj	16.000	14.969	16.000	12.472
Spljet	18.700	18.700	16.000	15.332
Vrgorac	8.000	8.000	8.000	7.002
Ukupno	76.000	74.333	75.000	68.815
				67.750

Predpostavljajući faktično sadenje u jednaku percentualno mjeri i procjenjujući da će proizvod biti srednji, ne će se pretjerati ako se reče, da će berba 1906. godine u Dalmaciji biti od 20.000 kvintala.

Ma i da se u nekim krajevima (Spljet, Vrgorac i Metković) okasnilo za 10 do 14 dana, na polju su svi struci dobro rasli; u Metkovićima je pako bilo drugo nizanje u putu. Grad i povodnja učiniše nekoliko štete u Tijesnom, Novigradu, Obrovu i Benkovcu, a grad 6. juna u Glavatičićima (Kotor) učinio je veće štete. Vlažno toplo vrijeme maja pospješilo je pojavu škodljivijih crvi u nasadama u Vrgorcu, Gracu, Lećevici, Trogiru, Skradinu, Drnišu-Zagori, dok mnoga polja u Kistanju, Benkovcu Gracu i Imoskome pod navalom *agrotis* gusjenice znatno su oštećene. Konstatovalo se glodanje šturaka (skakavaca) na Šolti, u Benkovcu, Kninu i Tjesnom.

Industrija.

— *Potrošak papira.* Potrošak papira mijenja vrlo raznijem razmjerjem u pojedinijem državama. Tako je u Kanadi i u Sjedinjenijem državama godišnji potrošak na svakog stanovnika na glavu po prilici od 18 kg, u Engleskoj je od 17 kg, u Norveškoj od 14¹/₂, u Švedskoj od 13, u Švajcarskoj od 12, a u Francskoj, u Holandiji, u Belgiji i u Australiji od oko 10 kg. Ali koleba se među samo 1 i 2 kg. u Ugarskoj, u Rusiji, u Flandiji, u Brazilju, Mehiku i Japonu i pada na 100 gr. u Indiji, gdje je uporabljivanje papira malo ne nepoznato. Krivulja je dakle potroška papira vrlo tačno paralelna s industrijskom djelatnosti u raznijem zemljama.

Telegrafi.

— *Dva nova transatlantična kabla.* Počela su se tu skoro polagati u more dva nova telegrafska kabla. Prvim će se otok Islandija sjediniti s evropskim kopnom. Ovaj pust otok bio je do sada bez ikakva telegrafskog unutrnjeg i spoljnog saobraćaja. Novo kablo ide s otoka Šetlandskih, koji su već od dugo vremena spojeni s Engleskom, i pošto se je dotaklo Feroerskih otoka, izlazi na suho u Seydisfjordu, gdje je njegova inauguracija dne 25 avgusta dala prilike velikijem zabavama. Novo svečano otvaranje ima biti do malo dana, a to je vazdušne žice, koja će spajati kablo sa Reykjavikom, glavnijem gradom otoka. Flotilje ribara, koje svake godine provedu više mjeseca pri Izlandskijem obalama, već će se naći u stalnom saobraćaju sa svojijem otadžbinama. S druge strane meteorološki telegrami s Izlandije moći će učiniti koju uslugu za proricanje vremena.

Osam dana prije, 15. avgusta, u nazočnosti gdje kojeg Franceza i kojeg uličara mještanca isukan je u Tamatavskom kraju prvi osjek kabla, koje se ima doodmotati u Indijskom oceanu do Reunion-otoka, gdje će biti spojen s kablom novopoloženijem na ovom posljednjem otoku i Maurice-otoku. Kablo Tamatava-Reunion dugo je 420 milja, ono od Reuniona do Maurice-otoka 130 milja. Do sada je Reunion-otok bio bez spoljašnjijeh telegrafskih saobraćaja; između ostalog, kad se promet na kablju Madagaskar-Majunga našao prekinut u Mozambiku, Madagaskar nije mogao imati veza s Evropom, nego šaljući ladice s depešama na ured na Maurice-otoku. Novo kablo ukinuće ove anormalne prilike.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Banke i novci.

— *Asikuracije protiv vatre; premije inkasovane.* U Franceskoj opstoji 18 društava sa stalnijem premijama protiv vatre; ovo je 18 društava inkasovale 1905. ukupni iznos od 135,391.887 franaka.

Iznosi plaćeni asikurantima unesrećenijem predstavljaju malo više od polovine (50/12) inkasovanih premija. Odbivši komisije, opće i razne troške razmjer industrijalne dobiti društva na čiste premije je od 160/0.

Vrijedno je da se istakne, da razmjer iznosa plaćenih na nesreće prama ukupnom iznosu inkasovanih premija mijenja veoma malo od jedne godine do druge i slabo se koleba oko 500/0; pri tom nakon 20 godina zabilježila su se četiri velika skoka: 1893 i 1899. kad se razmjer podigao jedan pored drugoga na 610/0; 1894. i 1897. gdje je pao na 460/0 i 470/0.

— *Први Црногорски новац.* Црна ће Гора имати сада и свој новац, што до сада није било тако, јер се ова држава служила туђијем новцем, понајвише аустријскијем, затим турскијем, франчкијем, инглескијем итд Новац се је рачунао у аустријској крунској вриједности. Нови црногорски новац имаће исту вриједност и већ је у промету од неколико дана. Био је кован у државној ковници у Бечу, као што је у своје вријеме био од ње кован и новац за Брзиљ, Египат, Србију и малу кнежевину Лихтенштајн. Сада је кован само ситни новац од 20, 10, 2 и 1 паре. Намјера је Црне Горе ковати и сребрне круне. Новац од 20 и 10 пара је од никела и израђен је од напоменуте ковнице судјеловањем познате твртке А. Крупа у Берндорфу код Беча а мједени новац искључно од ковнице. За сада је скована само половина цијелог

износа, а у шест мјесеца биће готова и друга половина.

Новци на пољу предње стране носе двоглави црногорски орао са штитом а повише је орла царска (српска) круна, као што је у црногорском грбу. С друге стране у средини поља је велика бројка, која каже износ пара а горе је на крају натпис: КЊАЖЕВИНА ЦРНА ГОРА; под великом је бројком година ковања Израдбу овога новца хвале много и за савршеност и за умјетнички укус. Сада је ковано 300.000 комада по 20 п., 375.000 по 10 п., 300.000 комада по 2 п. и 100.000 комада по 1 п. Пројекат, узорак и израда извршени су у самој ковници под надзирањем њеног управитеља, дворског савјетника *Миша Појовића*. Он је родом Србин угарски из Панчева а по звању је рударски инжењер. Својијем ријеткијем талентом и ванредном вјештином он је умιο учинити сјајну каријеру у рударској струци служећи прије у Чешкој, пак у Тирољу. Са своје ријетке способности позван је био у министарство финансије у Бечу, пак је намјештен у ковницу, гдје је по умировљењу пријашњег управитеља именован сам за управитеља, ма и да је било много Нијемаца, који су се натјецали на оно мјесто. Кад је бечка влада вољела њега, Србина, него толико Нијемаца, то најбоље доказује његову већу способност.

Državne uprave.

— *Novoimenovani visoki komesar na Kreti.* Aleksandar Zaimis, koji je bio priznat od sila zaštitnica kao visoki komesar na Kreti, pošto se grčki kraljević Đorđe odrekao, rodio se 28. oktobra 1855. Učio je u Atinskoj universitatu. Popunio je svoje nauke u universitatu u Lipskom, Berlinu, Heidelbergu i u školi političkih znano-

sti u Parizu. Godine 1879. bio je izabrat kao narodni poslanik od Kalavrite, ali je trebalo da mu izbor bude uništen, jer nije još imao zakonito doba od 30 godina. Od 1887. do 1890. predstavljao je okrug Ahajski i Iliidski. Godine 1895. bio je opet izabrat u Kalavriti, gdje je od onda opet sved bio biran. Postavši predsjednikom grčke komore bi pozvan na predsjedništvo ministarskog vijeća i dobio je portfejl spoljašnjih posala poslije pada Delijanisova i Ralisove ostavke. Godine 1901. postane drugi put glava grčkoga gabinetu.

ИЗУМИ.

— *Prvi let Santos Dumonta s aeroplanom.* Santos-Dumont izvršio je prvi let sa svojijem aeroplanom u četvrtak u jutro dne 20. septembra. Porad nezgode, koja je nadošla spravi, treba da se ona popravi. To će biti do koji dan; tada će Dumont opet pokušati da leti.

КОНГРЕСИ.

— *Kongres za unutrašnju medicinu u Rimu.* Godišnji sastanak društva talijanskog za unutrašnju medicinu biće ove godine u Rimu pod predsjedanjem učenog i glasovitog Gvida *Baccelli*-a u drugoj polovini oktobra. Izvjestitelji trijuh tačaka: o arteriosklerozi, o formama sličnijem tifusu i artitizmu biće profesor *Castellino* iz Napulja, prof. *Devoto* iz Pavije, prof. *Gabbi* iz Mesine, proj. *Lucatello* iz Padove i prof. *Riva* iz Parme.

НОВЕ КЊИГЕ. — НОВЕ КЊИГЕ.

Пешнаеско коло књига „Српске Књижевне Задруге“ за 1906. годину. У колу су ове књиге: 1. **Јелисавета**, драма Ђ. Јакшића. 2. **Лазарица**, пје-

сме о боју на Косову, од Ср. Ј. Стојковића. 3. **У часовима одмора**, приповијетке Св. Ђоровића. 4. **Знаменити Срби Мусломани**, од М. М. Вукићевића. 5. **Свет**, комад у четири чина од Бр. Ђ. Нушића. 6. **Госпођа Бовари**, роман Густ. Флобера, у пријев. Д. Л. Ђокић. Разашилане књига започело је 1.(14.) октобра. Надамо се да ће свако чита српски дати свој улог за књиге повјеренику задругину.

Српска Пчела. Поцео је излазити у Биограду овај илустровани часопис за ширење рационалног пчеларства. Оснивачи су му Раг. Т. Ђорђевић и Крста Мршулја. List излази једаред мјесечно а стоји 5 К. на годину за Аустро-Угарску а 5 д. за Србију. Уредништво је на raspolaganju нашіјем пчеларима за продају пчеларских производа и за набаву књига, справа и алата без икакве награде сем фактичњих поштарских и преноснијих трошкова.

Босанска Вила. Овај једини српски књижевни лист у Босни и Херцеговини започео је већ 21. своју годину.

Program ċ. k. Velike Gimnazije u Kotoru за šk. g. 1905-6 sadrži 1. dio Sofoklove Antigone sa komentarima na srpskom jeziku vrlo učenog filologa profesora Frana Katića.

Ратник. Месечни војни Лист. Београд. 1906. св. III. доноси биљешку о Србу.

Dalmatinski težak, гласило винарске удружбе за Далмацију. Iзашао је 3. број. List се штампава у Сплјету сваког 20. у мјесecu. Стоји за Аустро-Угарску 2 К на годину а за друге земље 2½ К. Уредник је Шимун Ловрић. Vinogradari и у орће пољопривредници налазе у listу врло кориснијих ċланака, којим се list нај болје препоручује.

СПОМЕНИЦИ ДУБРОВАЧКИ

објелодањује А. ВУЧЕТИЋ.

4. Четврта је исправа Хрвата Дамјана, бана хрватскога, из Клиса год. 1473 без броја дана и мјесеца. Њега нијесмо нашли напоменута у Смичикласу у реду банова хрватских а напоменут је изричито само на два мјеста у *Diplomatarium* на стр. 801. Ова је његова исправа врло знаменита, јер даје Дубровчанима неомеђену слободу трговања и опћења по свијем земљама бановине и опрашта их од свакога плаћања. Написана је ћириловицом.

У *Diplomatarium* има о њему ово, што мислимо, да се све односи на њега и ако није изричито напоменут него у одлукама 2. октобра 1473 и 15. фебруара 1474. На ову исправу се можда односе одлуке 25. маја. Исправа би дакле могла бити једног дана мјесеца маја 1473.

Anno 1473. 23. Mai. De donando magnifico domino bano Croacie (Да се даде дар преуз. господину бану Хрватскому.) — *De donando sibi ducatos 50.* — Да му се дарује 50 дуката. — *De donando ambassatori dicti bani.* — Да се даде дар посланику реченог бана. — *Donando sibi ipperperos 50.* — Да му се дарује 50 перпера. — *Libertatem rectori et suo minori consilio respondendi ambassatori dicti bani Croacie.* — Да се даде слобода кнезу и његову малому вијећу да одговоре посланику реченог бана Хрватског. — *De addendo dono bani Croacie.* — Да се приложи дару хрватскому бану.

2. *Octobris. De scribendo Damiano Chervat bano, ad instanciam voivode Aiasbegh, prout ipse voivoda Aiasbeg requirit per suos oratores.* — Да се пише Дамјану Хрвату, бану, услјед молбе војводе Ајасбега, како сам војвода Ајасбег тражи по својим посланицима.

Anno 1474. 15. Februarii. De denariis ad computum regie maiestatis domini nostri, regis Hungarie, Georgio Chervat famulo magnifici Damiani Chervat, bani Croacie, castellano Clisii, qui tulit literas regie maiestatis. — О новцима на рачун краљевскога величанства нашега господара краља угарскога, Јурја

Хрвата, послужника преуз. Господина Дамјана Хрвата, кастелана Клишкога, који је донио писма краљевског величанства. — *De dundo sibi ducatos 200 ad computum tributi, quod solvitur regie maiestati libertatem rectori et suo minori consilio respondendi soprascripto nuncio et ipsum expediendi.* Да му се даде 200 дуката на разлог харача, што се плаћа краљу. Да се даде слобода кнезу и његову малому вијећу, да одговоре напоменутому гласнику и да га се отпреми.

Ширина је ове исправе 0·213 m, а висина 0·145 m; на папиру је на дну по сриједи печат на зеленоме воску покривеном пипиром; грб и натпис се не разумију.

5. Пета је исправа Михајла, посланика бана хрватскога, (Матије Гребенскога?) од године 1488. написана у Дубровнику глаголицом од попа Јурја по заповиједи Михајловој. Овом исправом Михајло исповиједа, да је примио од Дубровчана у зајам двадесет млетачкијех дуката на рачун краљев за потребе града Неретве? Из исправе не зна се, да ли је поп Јурај дошао с Михајљем, или је био поп дубровачки; кад би поп Јурај био настањен у Дубровнику, вриједно би било испитати његове прилике.

У *Diplomatarium* имамо помен о овој исправи на страници 815. овако:

Anno 1488. 20. Maii. De adiuvando illos de Chos — Cum ducatis 20. Овај исти град напоменут је више пута на стр. 813—16., на пр.: 31 Maii 1485. *De adiuvando illos de castello Chos: 25 Junii De donando capitaneo de Chos, qui est hic Ragusii* и ост.

Имамо још три писма из Земаља угарске круне, а то су два из Сења са стране капетана Грга Дубравчића а једно је војводе Винкентија Спадарића управљено из Ђулијане.

Капетан Грго Дубравчић имао је више пута посала с Дубровником, а први пут већ прије 1552.; то се разумије из његова првога писма. Он је нашем граду купио и доводио најмљенике за војничку службу.

6. Првим својим писмом од 1. августа 1652. зове кнеза дубровачкога „својим принципом“ а властелу дубровачку „својом господом“, а главна ствар, за коју пише, рекло би се да је његов брод, који су му ваљада Дубровчани тражили за какву службу а он им каже, да му служи за своју кућу.

7. Друго је његово писмо од године 1667., пет мјесеца и по иза оне трешње, која поруши Дубровник. Он пише Дубровчанима из Сења, да је примио њихову наредбу, да доведе 30 војника у Дубровник, али да има два мјесеца да се још лијечи од ране. Да има добрих момака за војску, али они без новаца не ће да иду. а дубровачка влада није му послала у ту сврху никаквијех новаца а сам би им дао од свога да има, и да би их довео у Дубровник. Стога моли да му пошаљу новце мјеницом на попа Живана Марковића у Ријеци (сењској). Ово писмо он предаде момку да образложи све потанко Дубровчанима. Каже напоскон да не може ино него унајмити брод да доведе све те људе, али да се зато хоће новаца, које он нема.

Војници, које је имао довести Дубравчић, имали су служити као барабанти а њих су Дубровчани обично и набављали из хрватског приморја, или у опће из земаља угарске круне. Дубровчани су били већ 7. јуна 1667. одлучили у вијећу умољеника, да се овласти капетан Гргур Дубравчић, да враћајући се из Сења доведе собом 25 барабаната с платом од 6 гроша дубр. на дан. Ово вријеме иза трешње Дубровчани су требали барабаната и војника. Као писар војнички дне 20. јуна би изабран Никола Марков Драшковић а о Петрову дне оне године било је 300 војника; 100 их је служило као радници за одстрањење рушевина и за друге раће. Дубровчани су онда унајмљивали војника и по другијем земљама, на примјер „бомбардијере“ из јужне Италије а купили су војнике и барабанте и у самој републици.

8. Шездесет година прије велике трешње, т. ј. године 1607. налазио се у Ђулијани војвода Винкентије Спадарић са својом дружином, те он пише 22. новембра те године дубровачкој влади. Из писма се види да он и његова дружина бјеху Сењани; били су дакле дубровачки најмљеници, судећи по садржају писма, као што је био шездесет година касније капетан Грго Дубравчић. Ово писмо Спадарић управља Мату Бенешићу у Дубровник молећи га да одреди, што је потребито, да он и дружина му добије вина и зато жели да му господари продајâ вина у Дубровнику и на Куни поклоне сви по један *бариво* вина то је мјера од 63 литра (кутла дубровачка). Али пошто није хотио узети ништа без допушта из Дубровника, моли га да му пошаље имена оних, који ће му дати вина.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА